

TARTU ÜLIKOOL
HUMANITAARTEADUSTE JA KUNSTIDE VALDKOND
EESTI JA ÜLDKEELETEADUSE INSTITUUT
EESTI KEELE OSAKOND

Keiu Kärt Tammeaid

EESTI KEELE RIIGIEKSAMI LUGEMIS- JA
KIRJUTAMISÜLESANNETE ANALÜÜS

Magistritöö

Juhendaja dotsent Kersti Lepajõe

TARTU 2018

SISUKORD

Sissejuhatus.....	3
1. Mis on test?	5
1.1. Testiliigid	7
1.2. Konstrukt.....	8
1.3. Testi kvaliteedid.....	10
1.2.1. Valiidsus	10
1.2.2. Reliaablus.....	11
1.4. Lugemisoskuse mõõtmine	12
1.5. Kirjutamisoskuse mõõtmine	14
1.6. Ülesandetüübid	15
1.7. Eesti keele riigieksami lugemis- ja kirjutamisülesanded	17
1.8. Testi eristuskiri.....	21
2. Riigieksamid	23
2.1. Eesti keele riigieksam	24
2.2. 2013. ja 2014. aasta eristuskirjad.....	25
3. Bloomi taksonoomia	27
3.1. Bloomi kognitiivne taksonoomia.....	27
3.2. Ülesande keerukus	30
4. Eesti keele riigieksami lugemis- ja kirjutamisülesannete analüüs.....	33
4.1. Eesti keele riigieksami kirjutamisosa ülesanded.....	33
4.1.1. 2013. aasta riigieksam.....	34
4.1.2. 2014. aasta riigieksam.....	37
4.2. Eesti keele riigieksami lugemisosa ülesanded	40
4.2.1. 2013. aasta riigieksam.....	40
4.2.2. 2014. aasta riigieksam.....	45
Kokkuvõte.....	51
Kirjandus.....	53
Analysis of the reading and writing tasks of the state examination of Estonian language proficiency	56
Lisa 1. 2013. aasta eesti keele riigieksami ülesanded.....	58
Lisa 2. 2014. aasta eesti keele riigieksami ülesanded.....	62

Sissejuhatus

Gümnaasiumi lõpetamiseks peab õpilane sooritama riigieksamid, mille eesmärk on hinnata üld- ja valdkonnapädevuste, läbivate teemade ja kohustuslike kursuste õpitulemuste omandatust. Riigieksamid annavad tagasisidet õpilastele, nende vanematele, koolile ja riigile õppimise ja õpetamise tulemuslikkuse kohta. Kui 1997. aastast hinnati riigieksamil emakeeleoskust riigieksamikirjandiga, siis alates 2012. aastast sooritavad eksaminandid kaheosalist eesti keele riigieksamit, mis koosneb lugemis- ja kirjutamisosast. Riigieksam on kõrge panusega test, see tähendab, et eksaminandi jaoks on tulemus olulise tähtsusega. Selleks et testi tulemused näitaksid testisooritaja reaalseid oskusi ja teadmisi, on oluline, et test vastaks nõuetele – oleks koostatud testiteooria põhimõtetest lähtuvalt ning eelkõige mõõdaks seda, mida märgib mõõtvat.

Siinses magistritöös võetakse vaatluse alla eesti keele riigieksam kui test – nii selle lugemis- kui ka kirjutamisülesanded. Töö eesmärk on analüüsida 2013. ja 2014. aasta eksamitööde näitel nii tekstiloomet kui ka tekstimõistmise ülesandeid. Esmalt antakse ülevaade sellest, kuidas on koostatud kirjutamisülesanded ning mida tekstiloomet osa ülesandega mõõdetakse. Töö teine eesmärk on analüüsida Benjamin Bloomi kognitiivse taksonoomia (1956) alusel, milliste tasemete oskusi riigieksami lugemisülesannetega mõõdetakse.

Kuna kaheosalist eesti keele riigieksamit sooritatakse alates 2012. aastast, siis põhjalikke uurimusi eksami kohta on vähe. 2015. aastal kaitses Siim Karnõ Tartu Ülikoolis magistritöö teemal “Eesti keele riigieksami kirjutamisosa esimese ja teise hindaja õigekeelsusvigade märkimise erinevused”.

Käesolev magistritöö koosneb neljast põhipeatükist. Esimeses peatükis keskendutakse testi mõistele, antakse ülevaade erinevatest testiliikidest, testi konstruktist ja olulisematest testi kvaliteeti iseloomustavatest teguritest. Testiteooria osas tugineb autor peamiselt Nathan Carri (2011) ja Glenn Fulcheri (2010) käsitlustele. Samuti vaadeldakse peatükis lugemis- ja kirjutamisoskuse mõõtmist ning võimalikke ülesandeid mõlema osaoskuse hindamiseks. Kuna töö eesmärk on analüüsida eesti keele riigieksami ülesandeid, siis keskendutakse ka riigieksamis kasutatavatele ülesandetüüpidele.

Seejärel antakse ülevaade eesti keele riigieksamist – keskendutakse eksami olulisematele põhimõtetele ja seostele riikliku õppekavaga. Samuti analüüsitakse peatükis 2013. ja 2014. aasta eesti keele riigieksami eristuskirju, mis on kõige olulisemad eksami aluseks olevad dokumendid. Kuna igal aastal tehakse eristuskirjas muudatusi, on oluline konkreetsete aastate eksamitöid analüüsides vaadelda ka nende aastakäikude eristuskirju. Magistritöö viimases teooriapeatükis antakse ülevaade Bloomi kognitiivsest taksonoomiast ja ülesande keerukuse mõõtmisest sellest taksonoomiast lähtuvalt. Teoreetilises ülevaates toetutakse Bloomi jt (1956), Krulli (2000) ja Chengi (2006) käsitlustele.

Neljandas peatükis keskendutakse töö empiirilisele osale ehk 2013. ja 2014. aasta eesti keele riigieksami kirjutamis- ja lugemisülesannete analüüsile. Esmalt analüüsitakse eraldi ja võrdlevalt kahe aastakäigu kirjutamisülesandeid ning seejärel lugemisülesandeid.

1. Mis on test?

Eesti keele seletava sõnaraamatu (EKSS) definitsiooni järgi on test standardiseeritud ülesannete või küsimuste kogum inimese võimete ja omaduste või teadmiste ja oskuste mõõtmiseks. Testid erinevad üksteisest suurel määral, kõige suuremal määral lähtuvalt sellest, millist oskust või teadmist testiga soovitakse kontrollida. Glenn Fulcheri (2010: 1–4) sõnul on testimine keeruline sotsiaalne fenomen, mille eesmärk on kehtestada põhimõtted otsuste tegemiseks, mis on võimalikult ausad ja ühiskonnas aktsepteeritud. See tähendab, et testimise kaudu realiseeritakse ühiskonnas olulisi sotsiaalseid ja poliitilisi väärtusi.

Testi koostamine on keeruline protsess, kuna eeldab põhjalikku planeerimist ja paljude detailidega arvestamist. Testi koostamisel on esmatähtis teada, mis on testi eesmärk. Nagu eelnevalt mainitud, võib test täita väga erinevat funktsiooni – näiteks saada tagasisidet õppimise tulemuslikkuse kohta, anda alus valikute tegemiseks vms. Kui on teada, mis põhjusel testitakse, saab täpsustada seda, mida konkreetselt testiga soovitakse kontrollida. Seega algab testi planeerimise tsüklil n-ö kõige elementaarsemate kokkulepete tegemisest. Kui see informatsioon on koostajatele teada, saab fikseerida testi kriteeriumid, defineerida testi konstrukti ning koostada testi aluseks olev dokument – eristuskiri. Enne testi lõpliku versiooni kinnitamist tuleb läbi mõelda hindamine ning töötada välja põhjalik hindamisjuhend, läbi viia katsetestimine ja sellest lähtuvalt teha testis vajalikke muudatusi. Loomulikult sõltub testi koostamise tsüklil sellest, kui olulise tähtsusega test on – mida kõrgema panusega on test, seda põhjalikum peaks olema selle planeerimine. (Fulcher 2010: 93–96)

Teste võib olla väga erinevaid ning nende olemus sõltub eelkõige eesmärgist, situatsioonist, sooritajatest jne. Üldises plaanis on oluline eristada kõrge ja madala panusega teste. Nii-öelda madala panusega testide sooritamise on õppimise loomulik osa, enamasti on need seotud pideva tagasiside saamisega õppimise tulemuslikkuse kohta. Kõrge panusega teste sooritab inimene aga elus tõenäoliselt vaid mõnel korral ning nagu mõistegi viitab, on nende tulemus testisooritaja jaoks enamasti väga oluline. Kõrge panusega testide hulka kuuluvad ka riigieksamid. (Fulcher 2010: 1–4)

Lisaks valikutele, mida testi tulemuste põhjal soovitakse teha, võib teste eristada hindamispõhimõtetest lähtuvalt. Näiteks saab teste jagada sellel alusel, kas neid hinnatakse normi- või kriteeriumipõhiselt. Normipõhine tulemuste interpreteerimine tähendab seda, et testitava tulemusi võrreldakse teiste testitavate tulemustega või teatud valimiga. Juhul kui tegemist on testiga, mille sooritajaid on väga palju, võib valimiks olla katsetesti sooritanud grupp. Sel juhul on aga oluline, et grupp oleks piisavalt suur, mille alusel normipõhiselt tulemusi vaadeldakse. Normipõhise interpreteerimise puhul saab küll testitavaid omavahel võrrelda, kuid ei selgu, kui palju ikka testitav tegelikult teab. (Carr 2011: 9–10)

Selleks et näha, kui suure osa õpitust testitav omandanud on, kasutatakse kriteeriumipõhist interpreteerimist. See tähendab, et tulemusi analüüsitakse konkreetse standardi alusel. Kriteeriumipõhise hindamise puhul on tavaline, et seatakse lüvend, mille alusel testitava tulemus otsustatakse – nt kehtestatakse minimaalne tulemus testist läbisaamiseks või määratakse protsentide alusel hindekskala. Kriteeriumipõhine hindamine on väga levinud testide puhul, mis mõõdavad mitut osaoskust korraga (nt lugemine ja kirjutamine). (Carr 2011: 10–11)

Samuti on testimise puhul oluline eristada objektiivset ja subjektiivset testi. Esimest neist on võimalik hinnata objektiivselt: sellised on näiteks valikvastustega testid, ühendamistestid jne. Subjektiivsete testide puhul mõjutavad hindamisprotsessi inimese (hindaja) otsused. Selliste testide hulka kuuluvad enamik kirjutamis- ja rääkimisoskust mõõtvad testid. Mõistete “objektiivne test” ja “subjektiivne test” puhul tuleb aga kriitiliselt hinnata seda, et isegi n-õ objektiivsete testide puhul on inimene oma arusaamadest lähtuvalt otsustanud, mida test sisaldab, millised vastused loetakse õigeaks jne. Niisamuti nagu ei saa eeldada, et “objektiivsed testid” on alati täielikult objektiivsed, ei tasu arvata, et “subjektiivsete testide” hindamine on alati väga meelevaldne. Täpselt sõnastatud hindamiskriteeriumite, näidisvastuste ja muude võtete abil on võimalik sellist tüüpi testide hindamist muuta tunduvalt objektiivsemaks. Seega on oluline rõhutada, et mõistetega “subjektiivne” ja “objektiivne” saab ikkagi iseloomustada hindamismeetodit, mitte konkreetset testitüüpi. (Carr 2011: 12–13)

1.1. Testiliigid

Nagu mainitud, on testimine protsess, mis on enamasti seotud teatud otsuste tegemisega. Sõltuvalt sellest, milliseid järeldusi testimise põhjal soovitakse teha, saab eristada väga erinevaid tüüpi teste. Testi koostades on väga oluline määratleda ära testi eesmärk ja sellest tulenevalt valida sobiv testiliik.

Testidele viidatakse enamasti selle põhjal, mis nende tulemustest sõltub. Nathan T. Carr (2011: 6) jaotab selle alusel testid kaheks: need, mis on seotud õpetamisega ja õppekavaga (sisseastumis-, taseme-, diagnoos-, saavutustestid jne), ning need, mis ei ole (nt pädevus- ja sõeltestid). Esimeste eripära on see, et nende planeerimisel on aluseks konkreetne dokument, millest lähtuvalt test koostatakse. Teise kategooria puhul on testi koostajatel suurem vabadus otsustada, mida test peaks mõõtma ja millel põhinema. (Carr 2011: 6–9)

Enamik koolis kasutatavaid teste on saavutustestid, st nendega kontrollitakse, kui hästi on õpilane õpitut omandanud. Selliste testide puhul lepatakse kokku soorituspiir, mille testi tegija peab läbisaamiseks saavutama. Soorituspiir võib olla väga erinev ja sõltub ühiskonnas levinud arusaamadest, kuid enamasti ei jää see alla 50%. Kui saavutustestide eesmärk on anda hinnang sellele, mil määral on õpilane materjali omandanud, siis pädevustestide kasutatakse selleks, et hinnata ja ennustada testisooritaja toimetulekut tulevikus konkreetsetes situatsioonides. Pädevustestide puhul on oluline see, et need ei põhine konkreetsetel õppematerjalil, seetõttu on need tunduvalt üldisemad. Pädevustestide kasutatakse enim keeleoskustasemetega mõõtmiseks, seega kuuluvad siia kategooriasse ka nt tasemeeksamid ja riigieksamid. (Hausenberg jt 2004: 18–19)

Olgugi et saavutus- ja pädevustestid on olemuselt väga erinevad, on olukordi, kus nende eesmärgid võivad suuresti kattuda. Näiteks olukorras, kus fookuses on õppija suhtluspädevus, saab keskenduda nii materjali omandamise kontrollimisele kui ka ennustamisele, kui hästi õppija suhtlussituatsioonis toime tuleb. Saavutus- ja pädevustestidel on ka teinegi sarnasus: neid kasutatakse sageli kõrge panusega testidena, st testi tulemus on testitava jaoks olulise tähtsusega. Just seetõttu viiakse selliseid teste tihti läbi väga täpselt määratud tingimustes. (Hausenberg jt 2004: 20).

Keeletestide puhul on väga oluline roll ka n-ö madala panusega testidel, mida tehakse enamasti õppeprotsessi jooksul ning mille kaudu saab testi sooritaja järjepidevat tagasisidet. Sellised testid on nt diagnoostestid ning sõeltestid. Sarnaselt saavutustestidele põhinevad ka diagnoostestid enamasti konkreetset õppematerjalil. Selliste testide hulka kuuluvad nt proovieksamid, mille puhul on hinne/punktisumma oluline tagasisideks õppija jaoks, kuid see ei mõjuta lõpptulemust. Sarnaselt diagnoostestidega kasutatakse tihti keeleõppes (just võõrkeeleõppes) ka sõelteste, mille eesmärk on saada kiiret tagasisidet õppija oskuste kohta (nt tasemerühmade moodustamiseks), kuid mille tulemus pole sooritaja jaoks määrava tähtsusega. (Hausenberg jt 2004: 21)

1.2. Konstrukt

Konstrukt on defineeritav aspekt (teadmine, oskus vms), mida testiga soovitakse mõõta. Konstrukti aitavad määratleda selle omadused. Hariduses ja psühholoogias testitakse enim lugemis-, kirjutamis-, rääkimis- ja kuulamisoskust, probleemide lahendamise oskust ja kriitilist mõtlemist. (Haladyna, Rodriguez 2013: 4)

Testi koostades tuleb otsustada, millist konstrukti test mõõdab ning milliste oskuste/teadmiste kontrollimist see sisuliselt tähendab (nt mida täpsemalt hinnatakse kuulamis- või lugemistestiga). Järgnevalt on tabelina esitatud võimalikud konstruktid ning nende täpsemad määratlused, mida keeletestide koostamisel arvestada (Carr 2011: 51).

Tabel 1. Võimalikud konstruktid ja nende sisulised määratlused.

Konstrukt	Sisuline määratlus
kuulamine	põhiidee kuulamine, peamiste mõtete kuulamine, detailide kuulamine, probleemi olemuse leidmine, konteksti põhjal tundmatute sõnade selgitamine, fakti ja arvamuse eristamine, kõneleja eesmärgi sõnastamine, konspekterimine.

lugemine	põhiidee, olulisemate mõtete ja detailide leidmine, probleemi olemuse leidmine, konteksti põhjal tundmatute sõnade selgitamine, fakti ja arvamuse eristamine, autori eesmärgi ja stiili iseloomustamine, parafraseerimine.
rääkimine	grammatika, diktsioon ja hääldus, sisu, organiseeritus, koheesioon, sotsiolingvistiline sobivus, keelefunktsioonide sobiv kasutus.
kirjutamine	grammatika, sõnavara, sisu, retooriline organiseeritus, koheesioon, sobiva stiili kasutamine, sobiva registri valimine.
grammatika	struktuuride mõistmine ja korrektne kasutamine, lausete vormistamine, diskursuse kontrollimine, täpsus nii vormi kui ka tähenduse tasandil (grammatiliselt üldiselt, aga ka konkreetsemate oskustega seotult).
sõnavara	üksiksõnade ja fraaside leidmine, mõistmine ja õige kasutamine vastavalt kontekstile; kollokatsioonide leidmine, mõistmine ja õige kasutamine; üldise sõnavara valdamine või konkreetset kursuse jooksul õpitu kontrollimine.

Testide puhul, mis on seotud konkreetse programmiga (nt sisseastumis- või lõpueksamid), on oluline, et test hõlmaks võimalikult suurt osa õppekavast. Sel juhul tuleks konstruktide sisulisel defineerimisel lähtuda õppekava eesmärkidest ja õpitulemustest. (Carr 2011: 52) Keeletestide, sealhulgas ka eksamite puhul mõõdetakse enamasti eri osaoskusi eraldi ja seega on valiidsuse seisukohalt oluline kirjeldada ka iga osa konstrukti eraldi.

1.3. Testi kvaliteedid

Väärtusliku testi määrajaks on see, et test oleks kasulik meetod mõõtmaks seda, mida see on mõeldud mõõtma. Selleks on oluline võtta arvesse kvaliteete, mille järgi testi väärtust arvestatakse. Testi eesmärk määrab selle, millised kvaliteedid on just konkreetsel juhul määravamad testi väärtuslikkuse aspektist lähtuvalt, kuid oluline on see, et ühtki kvaliteeti ei ignoreeritaks täielikult. Seega peavad testi koostajad otsustama, millised on iga kvaliteedi miinimumnõuded konkreetse testi puhul.

Bachman ja Palmer (1996, viidatud Carr 2011: 19–20 järgi) on testi kvaliteetidena välja toonud järgnevad omadused: testi reliaablus, autentsus, konstrukti valiidsus, mõju ja praktilisus. Testi kvaliteedi seisukohast on oluline, et selle koostamisel arvestataks kõikide mainitud aspektidega. Vastavalt testile tuleb seega otsustada, millised kvaliteedid on konkreetses töös rohkem fookuses, kuidas saavutada kvaliteetide vahel sobiv tasakaal jne. (Carr 2011: 54)

Testi reliaablus on statistiliselt mõõdetav kvaliteet. Carr (2011:54) toob välja, et kõrge panusega testide (sh lõpueksamid) puhul peaks reliaablus olema vähemalt 80 või kõrgem. Testi konstrukti valiidsus ja autentsus erinevad reliaablusest selle poolest, et neid pole võimalik statistiliselt väljendada. Sellegipoolest on need väga olulised kvaliteedid ning ka nende puhul tuleb määratleda miinimum, millele test nende kvaliteetide järgi peaks vastama.

1.2.1. Valiidsus

Testi kvaliteedi kõige olulisemateks näitajateks peetakse selle valiidsust ja reliaablust (Hausenberg jt 2004: 22). Valiidsus on näitaja, mis osutab, kas test vm uurimismeetod mõõdab nähtust, mida selle abil mõõta soovitakse (EKSS). Seega näitab testi valiidsus, kas test mõõdab määratletud konstrukti. Valiidsusest rääkides tasub teada ka seda, et mõiste on aja jooksul mõnevõrra muutunud. Uuemates käsitlustes rõhutatakse üha rohkem seda, et valiidsus ei tähista mitte üksnes seda, kas testiga mõõdetakse seda, mida öeldakse mõõtvat, vaid näitab laiemalt, kas test täidab selle funktsiooni. (Carr 2011: 154)

Nagu selgub definitsioonist, on valiidsuse mõiste väga oluliselt seotud testi konstruktiga. Seega on valiidsuse hindamisel määrava tähtsusega ka see, kuidas on testi konstrukti kirjeldatud. Keeletestide puhul on tavaline, et osaoskusi testitakse erinevate ülesannete

kaudu. Valiidsuse mõõtmiseks on tähtis, et oleks teada, mida konkreetselt teatud osaoskuse all mõeldakse ja milliseid osaoskuse aspekte eksamiga kontrollitakse. (Hausenberg jt 2004: 23)

Kui testi koostamisel ei arvestata kõikide testi kvaliteedi määrajatega, siis mõjutab see negatiivselt testi valiidsust. Valdavalt on sellised mõjutajad seotud konstruktiga. Kui test ei mõõda konstrukti tervikuna, vaid ainult selle teatud osi, siis on tegemist konstrukti alaesindatusega. Konstrukti alaesindatuseks peetakse nt seda, kui koostatakse lugemisoskust mõõtev test, kuid keskendutakse vaid ühele ülesandetüübile ja seeläbi taandatakse lugemisoskus vaid konkreetsele tasandile. Teine, eelmainitule vastupidine olukord tekib siis, kui testiga mõõdetakse lisaks plaanitule ka veel midagi, nt testisooritaja taustteadmisi. Seda nimetatakse konstruktiväliseks variatiivsuseks. (Hausenberg jt 2004: 25)

1.2.2. Reliaablus

Testi valiidsuse kõrval on oluliseks kvaliteedimäärajaks ka reliaablus ehk usaldusväärsus. “Reliaablus näitab, kuivõrd võime usaldada järeldusi, mida me õppija oskuste kohta antud testi põhjal teeme (Hausenberg jt 2004: 25).” Seega on testi valiidsus ja reliaablus omavahel tihedalt seotud ning võrdse tähtsusega – valiidsus näitab seda, mida testiti ja reliaablus seda, kui usutavad on testi tulemused.

Testi reliaablus sõltub erinevatest aspektidest, nt testi pikkusest, ajalimiidist, raskusest, valikuvõimalustest ja läbiviimisest. Üldjuhul peetakse rohkem usaldusväärseks pikemaid ja erinevate ülesannetega teste, sest mõõdetakse oskusi laiemalt ja väheneb n-õ ebaõnne võimalus. Samas tuleb meeles pidada seda, et testi reliaabluse üheks olulisemaks mõjutajaks on test ise, kuna ühe testiga ei ole võimalik n-õ kõike mõõta. Ajaliselt on oluline, et keskmine testi sooritaja jõuaks kõik ülesanded piisavalt rahulikus tempos valmis, kuid aega ei jääks liialt üle (siis suureneb võimalus, et kontrollitakse mitu korda, hakatakse kõhklema ja vastuseid valeks parandama). Kõrge panusega testide, sealhulgas riigieksamite puhul on tavaline, et neid sooritatakse samal ajal mitmes eri kohas. Selliste testide puhul on eriti oluline koostada väga täpne testi läbiviimise juhend, et tagada see, et kõikidele eksaminandidele kehtiksid samad reeglid ning testi viidaks läbi võrdsetel alustel. Testi usaldusväärsuse puhul on üks määravamaid aspekte võrdsus, seega, mida

rohkem antakse testi sooritajale võimalust erinevate ülesannete vahel valida, seda enam väheneb testi reliaablus. (Fulcher 2010: 46, Hausenberg jt 2004: 25–26)

Viimane oluline testi reliaabluse määraja on seotud hindamisega. Arvestades, et testi hindavad inimesed, peab alati meeles pidama seda, et hindaja võib eksida või vigu mitte märgata. Loomulikult sõltub hindaja mõjutegur sellest, millist tüüpi testiga on tegemist: subjektiivselt hinnatavate testide puhul on hindaja roll kordades olulisem kui objektiivselt hinnatavate testide korral. Seega peab arvestama, et testimisvigu pole võimalik täielikult vältida, kuid nende hulka on võimalik olulisel määral vähendada põhjaliku ettevalmistusega testi koostamisel. (Fulcher 2010: 46)

Testi reliaablust mõõtes on oluline meeles pidada, et ükski test ei ole täiuslik. See, millist meetodit reliaabluse mõõtmiseks kasutatakse, sõltub sellest, millistele testi kitsaskohtadele keskendutakse. (Fulcher 2010: 47)

1.4. Lugemisoskuse mõõtmine

Lugemine on retseptiivne oskus ning vastavalt eesmärgile saab eristada erinevaid lugemisstrateegiaid, nt üld-, valik-, süva- või loovlugemist. Lugemisoskuse mõõtmisel on oluline osa tekstide valikul, sest tekstitüübi tundmine toetab oluliselt ka teksti mõistmist. Lugemist mõjutavad ka teksti osade vahel peituvad seosed, teksti pikkus, sisuline ja keeleline keerukus ja konteksti tugi (lisainfo tabelite, jooniste vms näol). (Hausenberg jt 2004: 35–37)

Tekstitüübist ja ülesande eesmärgist sõltub see, millist lugemisstrateegiat testisooritaja peab kasutama. Valiklugemine eeldab seda, et testitav otsib tekstist konkreetset detailset informatsiooni, üldlugemine on mõeldud aga üldise informatsiooni ja peamiste ideede leidmiseks. Kõige põhjalikumalt tööd tekstiga tehakse süvalugemise käigus, kuna oluline on teksti terviklikult mõista. Üsnagi ajakulukas, kuid protsessina kõige meeldivam on ilmselt loovlugemine, mille käigus tegeletakse enamasti väga pikkade tekstidega ning mille eesmärk on teksti üldine mõistmine. (Kärtner 2000: 14–15)

Lugemisülesannet saab vaadelda kahest aspektist: milline on lugemisülesande eesmärk ning millises vormis loetust arusaamist näidatakse. Eesmärgi määratlemine on oluline

just seetõttu, et sellest sõltub, kuidas testi sooritaja tekstile peab lähenema, millist lugemisstrateegiat kasutama. Ülesande eesmärgi mõistmist toetab selgelt ja üheselt mõistetavalt sõnastatud tööjuhise. Lugemisülesannete tüüpe määratletakse selle järgi, mida need testi sooritajalt nõuavad, millisel viisil tuleb vastata (valikvastustega ülesanded, lünkülesanded, lühivastustega ülesanded jne). Mida vähem osaoskusi ülesande täitmiseks rakendatakse, seda lihtsam on ülesanne. (Hausenberg jt 2004: 38)

Teksti mõistmise täpsemaks hindamiseks soovitatakse kasutada erinevaid ülesandetüüpe. Olgugi et ülesandeid koostades tuleb silmas pidada konkreetse testi eesmärki, on oluline meeles pidada ka üldiseid nõudeid lugemisülesannetele. Näiteks on oluline, et “valik- ja detailse mõistmise küsimused peavad olema esitatud samas järjekorras kui info tekstis” ja “kogu teksti mõistmist nõudvad küsimused tuleb esitada viimasena”. (Hausenberg jt 2004: 50)

Retseptiivseid oskuseid mõõtvaid ülesandeid saab jagada üldiselt kaheks: selektiivse ja produktiivse vastusega ülesandetüüpideks. Esimesse gruppi kuuluvad nt valikvastustega ja õige-vale vastusega ülesanded ning järjestamisülesanded. Teise grupi moodustavad nt lühivastuseid nõudvad küsimused, info ülekandmise ülesanded, lünkülesanded, loendite koostamised, probleemülesanded. (Hausenberg jt 2004: 50–53)

Nagu öeldud, ülesandetüübi valikut mõjutavad paljud erinevad tegurid. Valikvastustega ülesanded sobivad olukordadeks, kus testitakse samaaegselt suurt rühma inimesi ning hästi sobib selline ülesandetüüp mõõtma peamõttest arusaamist ja teksti detailset mõistmist. Tüübi puuduseks võib pidada suurt äraarvamise protsenti, samuti peab arvestama, et küsimused kontrolliksid teksti mõistmist ning testitav ja saaks neile vastata olemasolevate teadmiste põhjal. Sarnased tugevused ja nõrkused kehtivad ka õige-vale vastusega ülesannete kohta. (Hausenberg jt 2004: 50–51)

Produktiivse vastusega ülesanded eeldavad enamasti mitme osaoskuse kombineerimist (nt lugemine ja kirjutamine). Selliste testide puhul on olulisim see, et domineeriks fookuses oleva osaoskuse mõõtmine ja teiste osaoskuste tähtsus oleks väike. See on eelkõige oluline testi valiidsuse seisukohalt. (Hausenberg jt 2004: 52)

1.5. Kirjutamisoskuse mõõtmine

Kirjutamine on üks põhilisi inimese kognitiivseid oskusi ja sel on suur tähtsus nii alg-, kesk- kui ka kõrghariduses. Tegemist on oskusega, mida inimene arendab kogu elu vältel. Kuna kirjutamisoskus on igapäevases toimetulekus väga vajalik, siis on selle oskuse mõõtmine paljude testide lahutamatu osa. Hausenberg jt (2004: 83) rõhutavad, et kirjutamine kui protsess on üldjoontes sarnane nii emakeeles kui võõrkeeles. Emakeeles kirjutamine tundub igale inimesele loomulik tegevus, kuid kirjakeelse ja eesmärgistatud teksti kirjutamist tuleb õppida, harjutada.

Kirjutamine hõlmab endas väga erinevaid suhtluspädevuse komponente: keele-, diskursuse-, funktsiooni- ja sotsiolingvistilist pädevust. Kirjutamisprotsessi aluseks on see, et kirjutaja oskab arvestada teksti eesmärgi ja adressaadiga. Olgugi et emakeeles kirjutamine on inimeste jaoks lihtsam, on seegi kognitiivselt keeruline protsess, mis eeldab teksti sisu mõtestamist, mõtetele keelelise vormi andmist ning stiili, sõnavaraga jne arvestamist (Hausenberg jt 2004: 83–84)

Vastavalt eesmärgile ja oskustele peab inimene kirjutama väga erinevat tüüpi tekste. Kirjutatud tekste saab liigitada sisu, vormi, eesmärgi ja otstarbe järgi. Selle jaotuse alusel teatakse ilukirjanduslikke, publitsistlikke, teaduslikke, tarbetekste, referaate, kokkuvõtteid, esseesid. Vastavalt funktsioonile on tähtis eristada jutustavaid, kirjeldavaid, juhendavaid ja argumenteerivaid tekste. Kirjutamisoskuse mõõtmise puhul on oluline määratleda, missugust tekstitüüpi õppija peab valdama, kuna ülesandeid ja hindamisskaalat koostades tuleb arvestada tekstitüübi eripäradega. (Hausenberg jt 2004: 85–86)

Kirjutamisoskuse mõõtmise puhul on keeruline koostada testi, mis oleks valideeritud. Selleks et test oleks kvaliteetne, tuleb alustada kirjutamise konstrukti defineerimisest. Kirjutamine on suhtlemisviis, mille puhul on oluline arvestada sellega, kellele tekst on suunatud. Üks oluline osa kirjutamise puhul on motivatsioon, seega mõjutab kirjutamisülesannete puhul testi sooritaja tulemust ka see, kui huvitavaks ja vajalikuks ta ülesannet hindab. (Haladyna ja Rodriguez 2013: 263–264)

Kirjutamisülesandeid saab jagada kahte gruppi: konkreetsele lugejale suunatud või alusmaterjalile toetuvad ülesanded ning teemakirjutised. Kui esimese grupi puhul määratakse ülesandega miks, kellele ja mida peab kirjutis teatama, siis teise grupi tekstid on abstraktsemad (nt arutlused, esseed). Mõlemat tüüpi ülesandeid saab kasutada väga erinevates situatsioonides, vastavalt olukorrale on vaid oluline täpsustada ülesande funktsionaalset raskusastet, tööjuhust ja hinnatavaid konstrukti aspekte. (Hausenberg jt 2004: 90)

1.6. Ülesandetüübid

Testi koostades on võimalik valida väga erinevate ülesandetüüpide vahel. Valikut ei saa kahtlemata teha meelevaldselt, vaid peab lähtuma sellest, millist osaoskust soovitakse testida, mis on testimise eesmärk jne. Vormi alusel on üks levinumaid viise jagada ülesandeid valikvastustega ja konstrueeritud vastusega ülesanneteks. Konstrueeritud vastusega ülesanded jagunevad omakorda lühi- ja pikemat vastust eeldavateks ülesanneteks. Lisaks vormile võib ülesandeid jagada näiteks alusmaterjalist lähtuvalt. Materjalil põhinevaid ülesandeid kasutatakse tihti lugemis- või kuulamisoskust testides. See tähendab, et testitav peab sooritama ülesandeid konkreetse teksti põhjal, ilma alusmaterjalita ülesandeid täita pole võimalik. Iseseisvate ülesannetega kontrollitakse enamasti aga testitava teadmisi üldisemalt (nt üldine keeleoskus). (Carr 2011: 26–28)

Valikvastustega ülesandeid on erinevaid ning vastavalt testile saab koostades valida just konkreetsele eesmärgile sobiva formaadi. Selle ülesandetüübi positiivseks aspektiks peetakse konkreetsust, st valikvastustega ülesandeid on lihtne hinnata. Keeruliseks peetakse koostamisel aga küsimuste sõnastamist – sobivate küsimuste formuleerimine võtab palju aega ja nõuab testi koostajalt suurt panust. Sageli kasutatakse valikvastustega ülesandeid lugemis- ja kuulamisoskuse mõõtmiseks. (Carr 2011: 29)

Nagu eelnevalt mainitud, võib valikvastustega ülesandeid olla mitmeid. Väga levinud on formaat, kus küsimusele peab teatud hulga vastuste seast leidma õige. Teiste võimalustena võib kasutada näiteks ühendamis- või jäljendamisülesandeid või ülesandeid, kus õpilane valib, kas väide on õige või vale. Mõnel juhul kasutatakse testis lisaülesandeid, näiteks tuleb vale väide parandada, muuta õigeks. Selle ülesandetüübi puhul tuleb arvestada sellega, et mõnel juhul lisatakse testi nii-öelda trikiga küsimusi.

Testitavate jaoks on sageli selline ülesandetüüp eelistatud seetõttu, et vastata saab juhuse peale, valides suvalise vastusevariandi ning lootes, et see võib olla õige. (Carr 2011: 29–30)

Valikvastustega ülesannete kõrval on levinud ülesandetüüp konstrueeritud vastustega ülesanded, mis jagunevad omakorda lühemaid ja pikemaid vastuseid eeldavateks ülesanneteks.

Limiteeritud ehk lühivastusega ülesannete hulka kuuluvad näiteks lühivastust eeldavad küsimused, lünkade täitmine, lausete moodustamine teatud info põhjal. Enamasti kasutatakse neid ülesandeid kirjaliku testimise puhul ning vastusena eeldatakse näiteks vaid üht sõna, fraasi või lauset. Lühivastuseid eeldavad testid sobivad sageli klassiruumis väikse grupi testimiseks, suuremahulise testimise puhul võib sellega kaasneda probleeme. Näiteks on selliseid teste suhteliselt keeruline hinnata, sest vastused ei pruugi sageli kattuda täpselt võttes pakutud variandiga ning juhul, kui hindajaid on palju, võivad tekkida suured erinevused vastavalt hindajate subjektiivsusele. Seega on ka hindamisjuhendit keeruline koostada. (Carr 2011: 31–33)

Limiteeritud ehk lühivastuseid eeldavate ülesannete kõrval kasutatakse sageli ka pikemaid vastuseid nõudvaid ülesandetüüpe. Seejuures saab eristada kirjalikke ja suuliseid vastuseid ning portfooliodid. Hoolimata vormist ühendab selliseid ülesandeid põhimõte, et eeldatakse mahukamaid vastuseid kui vaid lause või lausung. Pikemate vastustega ülesandeid saab samuti jagada iseseisvateks ning alustekstil põhinevateks ülesanneteks. (Carr 2011: 37)

Kirjalike vastuste puhul võidakse eeldada testitavalt vastavalt eesmärgile mõnelauselisest vastust või lausa terviklikku esseed. Osa ülesandetüüpe nõuab testitavalt lisaks keeleoskuse demonstreerimisele ka head mälu. Sellised on näiteks ülesanded, kus tuleb mälu järgi kirjutada tekstist nii põhjalikult kui võimalik. Keeleoskust võimaldavad enam näidata ülesanded, kus tuleb esitada kirjalikke kokkuvõtteid, kui need ei eelda teatud informatsiooni mäletamist. Sel juhul tulevad esile ka kirjutaja originaalsemad ideed. Pikemate kirjalike ülesannete hulka kuuluvad ka etteütlus ja kuuldu/loetu põhjal märkmete tegemine. Sellised ülesanded sobivad hästi näiteks klassiruumis testimiseks,

kuid sel juhul tuleb hoolikalt mõelda, kui aeglaselt ning mitu korda tuleks teksti ette lugeda. (Carr 2011: 38–39)

Nagu eelnevalt mainitud, kasutatakse pikemaid vastuseid nõudvaid ülesandeid enamasti kirjalikus vormis, kuid sõltuvalt situatsioonist ja testimise eesmärgist võib selliseid ülesandeid kasutada ka suuliseks testimiseks. Suuliste vastuste puhul on kõige kriitilisem ettevalmistusaja täpsustamine, et testitaval ei oleks liiga vähe ega palju aega. Levinumateks ülesanneteks, mida suuliste vastuste puhul kasutatakse, on intervjuu/grupiintervjuu, monoloogi esitamine (eriti olukorras, kus vastus lindistatakse), rollimängud ning kõvahäälnelugemine. (Carr 2011: 39–42)

1.7. Eesti keele riigieksami lugemis- ja kirjutamisülesanded

Vastavalt eesmärgile ja muudele aspektidele saab eristada erinevat tüüpi teste. Eesti keele riigieksam on kõrge panusega test (st selle tulemus on õpilase jaoks oluline), mida sooritatakse järjepidevalt ning mille eesmärk on mõõta sooritaja tekstimõistmis- ja tekstilooimeoskust (ehk lugemis- ja kirjutamisoskust). Nagu mainitud eelnevates peatükkides, on osaoskuste mõõtmiseks võimalik kasutada erinevaid ülesandetüüpe. Lähtuvalt käesoleva magistritöö eesmärgist analüüsida just eesti keele riigieksami ülesandeid, selgitatakse järgnevalt selles testis kasutatavaid ülesandetüüpe.

Eesti keele riigieksami kirjutamis- ehk tekstilooime osa koosneb ühest ülesandest, milleks on arutlev kirjand. Olgugi et eksam koosneb neljast variandist, mis mõnevõrra teineteisest erinevad, on kirjutamisülesanne olemuselt sama. Töökäsk algab sarnaselt igas variandis: “Kirjuta vähemalt 400-sõnaline arutlev kirjand... (Eksam 2013, 2014)”. Eristuskirjas (2013, 2014) on täpsustavalt selgitatud ülesannet järgnevalt: “Tekstilooime osa põhineb alustekstidel ja esitatud probleemil, millest lähtudes kirjutab eksaminand vähemalt 400-sõnalise sidusa arutleva teksti (kirjandi).” Seega mõõdetakse eesti keele riigieksamis kirjutamisoskust arutleva kirjandi näol. Lähtuvalt sellest, keskendub antud alapeatükk just arutleva kirjandi olemusele.

Mõiste “arutlev kirjand” defineerimise teeb keeruliseks aspekt, et teistes keeltes vastavat mõistet ei eksisteeri. Eesti keeles on mõiste aga levinud ning eelkõige kasutatakse seda just õpilastöödega seotult. Aili Lunter (1999: 5) on mõistet defineerinud järgnevalt:

“Arutlev kirjand on kooliõpilase analüüsiv kirjatöö, mis selgitab ja tõestab kirjutaja poolt valitud mõtet, jälgib sündmuste ja nähtuste olemust, nende põhjuslikke seoseid. Arutlevas kirjandis on olulisel kohal väited, põhjendused, järeldused, näited elust, faktid.” Samuti on ta rõhutanud, et “arutlev kirjand on koolikirjatöö ja emakeele lõpueksami teksti kokkuleppeline vorm. (Lunter 1999: 6)” Kirjutise kõige olulisemat põhimõtet on selgitanud ka Märt Hennoste (1998: 13): “Igapäevaelus on arutlemine üsna kaootiline ja juhuslik tegevus. Arutlev kirjand eeldab tavaarutlusest konkreetsemat täpsemat ja loogilisemat esitusviisi.”

Nagu selgub mõiste definitsioonist, on arutleva kirjandi üheks olulisimaks tunnuseks reeglipärane vorm ja ülesehitus. Aili Lunter (1999: 5) võtab arutleva kirjandi olemuse kokku järgnevalt: “Kirjandil nagu igal arutlustekstil on üldjuhul probleemi tutvustav sissejuhatuse, veenev arutluskäik ja üldistav järeldus.”

Enamik tekste algab sissejuhatusega, nii ka arutlev kirjand. Sissejuhatuse eesmärk on juhtida tähelepanu probleemile ja teemale, samuti on tavaline, et seal antakse lugejale informatsiooni kirjandi sisu kohta, luuakse meeleolu jne. Sissejuhatust saab üles ehitada mitmel viisil, järgnevalt on esitatud kaheksa põhitüüpi: huvilugu, probleemi püstitamine, mõiste seletamine, sisujuht, tsitaat, päevateemaline põige, ajalooline ülevaade, *In media res* (kohe asja juurde). Hoolimata sellest, millisest põhimõttest lähtutakse, peab sissejuhatuse olema keeleliselt ja vormiliselt konkreetne ja lihtne, tekitamata lugejas segadust või eelarvamusi. (Hennoste 2013: 44–45)

Olgugi et iga teksti osa on terviku seisukohast vajalik, võib kõige olulisemaks arutleva kirjandi osaks pidada mõttearendust ehk nii-öelda sisulõike. Teema arenduses avab kirjutaja lugejale probleemi olemust, analüüsib seda ning esitab oma seisukohad. Vastavalt teemale saab mõttearendust esitada mitmel viisil, kõige levinumad on järgnevad variandid: ajaline ehk kronoloogiline ülesehitus, analüüsil põhinev ülesehitus, rühmitamisel põhinev ülesehitus, vastandamisel põhinev ülesehitus ja võrdlemisel põhinev ülesehitus. Hoolimata probleemist tuleb järgida üldiseid arutleva kirjandi põhimõtteid. Oluline on see, et tuleks esile kirjutaja seisukoht, kuid see oleks esitatud mitte vaid kogemustele toetudes, vaid lähtuvalt oma arusaamast maailmast, faktidest ja asjakohastest näidetest, tsitaatidest. Selleks, et mõttearendus oleks loogiline ja terviklik,

tuleb iga väidet põhjendada, kuid seejuures püsida teemas ja mitte minna arutluskäigus liiga üldiseks. (Hennoste 2013: 54–55)

Sissejuhatusega samaväärselt oluline on lõpetus. Lõpetus peab olema kirjutise seisukohast loogiline, st arenema sisulõikudes rõhutatud seisukohtadest ja kirjandi põhilistest argumentidest. Lõpetuse eesmärk on rõhutada teksti põhiideed, võtta kokku olulisemad mõtted ning sageli pakkuda lugejale edasist mõtteainet. Sarnaselt sissejuhatusega võib ka lõpetust üles ehitada erinevatest tüüpidest lähtuvalt. Lõpetuse põhitüüpideks on huvilugu, kokkuvõte, teesid, hinnang, üleskutse, puänt ja loogiline lõpp. (Hennoste 2013: 49–50)

Nagu mainitud, on “arutlev kirjand” mõiste, mida kasutatakse vaid eesti keeles. Olemuselt on arutlev kirjand sarnane esseega (ingl *essay*), kuid oluline on mõista nende erinevusi ning mitte meelevaldselt kahte erinevat tüüpi kirjutist ühena käsitleda. Märt Hennoste (1998: 26) on esseed defineerinud järgnevalt: “See on kirjutaja isikupärast vaatenurka esitav tekst nii sisus, vormis kui ka stiilis. Essee ei eelda alati uurimusliku alusmaterjali olemasolu.” Aili Lunter (1999: 5) on rõhutanud, et “essee on arvamuskirjutis, mille mõistemahtu piiritletakse paljud erinevate tunnusjoontega. /.../ essee ja arutlev kirjand on erinevad tekstid – essee on originaalsem, viimistletum ja probleemiudsem.”

Seega tuleb meeles pidada, et essee on arutlevast kirjandist isikupärasem ja keeleliselt, vormiliselt vabam. (Hennoste 1998: 27) Põhjus, miks kahte mõistet on keeruline (ka riigieksami kontekstis) eristada, seisneb eelkõige kirjutaja oskustes. „Väljapeetud stiilis originaalne mõttekäik annab kirjandile esseelikke jooni. Seega on õpilase kirjutatud essee ja arutlev kirjand lähedased mõisted.” (Lunter 1999: 6)

Eesti keele riigieksami lugemisosa eeldab aga testitavalt esseeküsimustele vastamist. Lugemis- ehk tekstimõistmise osa on eksami eristuskirjas (2013, 2014) tutvustatud järgnevalt: “Tekstimõistmise osa koosneb 4–6 kõige rohkem 1000-sõnalisest alustekstide komplektist, millest igaüks omakorda sisaldab 1–3 teksti. Alustekstide komplektid esindavad luulet, ilukirjanduslikku proosat, draamat, publitsistikat ja/või (populaar)teadust. Eksaminand valib ühe alustekstide komplekti ja lahendab selle põhjal

2–4 analüüsi- ja arutlemisoskust nõudvat ülesannet. Ülesanded eeldavad terviklikke vastuseid, mille pikkus on 50–100 sõna.”

Eesti keele seletava sõnaraamatu järgi on essee lühem subjektiivses laadis kunstipärane teadusliku, ühiskondliku või kirjanduskriitilise sisuga kirjutis. Essee olemust on täpsustanud ka John M. Stalnaker, kes on rõhutanud eelkõige seda, et essee kirjutamisel ei ole testitaval võimalust ette antud variantide seast sobivat valida, vaid vastuse peab ise koostama. See tähendab, et konstrueeritud vastusest eeldab essee läbimõeldumat ja süstemaatilisemat vastust, mille kaudu tuleb esile kirjutaja originaalsus ja arusaam teemast. (Reiner jt 2002: 6)

Nagu kõikide ülesandetüüpide puhul, peab testimisel ka essee kui ülesande kasutamisel mõtlema eelkõige sellele, kas see on kõige sobilikum variant testimise eesmärgi saavutamiseks. Essee kui ülesande puhul saab välja tuua nii mitmeid positiivseid kui ka negatiivseid aspekte, millega peab arvestama. Essee kui ülesande kasutamine testimisel võimaldab hinnata keerulisi oskusi, mõtlemisprotsesse. Selle tingib just asjaolu, et testitav peab vastuse ise koostama, mingeid vihjeid ega variante, mille hulgast valida, ei ole. See samuti võimaldab lisada testimisele elulisust ning testitav saab demonstreerida arutluskäigu kaudu oma probleemilahendamisoskust. (Reiner jt 2002: 10)

Esseed aga testiülesandena kasutades peab arvestama ka võimalike raskustega. Kuna essee eeldab pikemat vastust, siis saab ühte testi panna enamasti vaid kuni paar küsimust, mis aga vähendab testi valiidsust. Samuti tuleb alati testimisel võtta arvesse hindamist – esseeküsimuste hindamine on aeganõudev ja keeruline, kuna täpset hindamisjuhendit on väga raske koostada. (Reiner jt 2002: 11)

Lisaks eelnevalt mainitud positiivsetele ja negatiivsetele aspektidele, on oluline pöörata tähelepanu ka eksiarvamustele, mis sageli testimise ja esseeküsimuste kohta tekivad. Levinud on arvamus, et esseeküsimused mõõdavad alati ja ainult kõrgema taseme kognitiivseid võimeid. See pole aga sugugi nii – väga tihti eeldavad sellised küsimused ka näiteks mäletamist, mis on esmase taseme oskus. Samuti ei vasta tõele see, et esseeküsimusi on kerge koostada. Sisukaid vastuseid eeldades tuleb küsimused väga põhjalikult läbi mõelda ja eriti kuna ühte testi saab korraga lisada vähe küsimusi, siis on iga ülesanne (küsimus) seda suurema tähtsusega. (Reiner jt 2002: 12–14)

Kaaludes n-ö esseeküsimuste plusse ja miinuseid, tuleb arvestada ka sellega, millistes situatsioonides tasub valida testimiseks antud ülesandetüüp ning millal oleks mõistlikum valida mõni muu variant (nt valikvastused). Reiner jt (2002: 15) rõhutavad, et esseeküsimusi tasub kasutada näiteks siis, kui eesmärk on hinnata testitava arusaama ainekult üldiselt ning oskust ainealaste teadmiste põhjal demonstreerida probleemilahendamisoskust vms. Selle aluseks on aga arusaam, mida testiga soovitakse saavutada. Eesmärkide sõnastamisel ja testi koostamisel on sageli abi suunavast tegusõnast (*directive verb*), mille alusel saab otsustada, milliseid kognitiivseid võimeid peab testitav rakendama ja selle põhjal on testi vormi lihtsam valida. Esseeküsimusi on mõistlik kasutada näiteks juhul, kui ülesandes esinevad tegusõnad nagu *koosta, arenda, hinda, selgita, paku välja* vms. Samuti on hulk töökäskke, mille puhul võib valida nii esseeküsimustega ülesande kui ka vajadusel mõne sobivama (nt valikvastustega test). Sellisteks käskudeks on näiteks *analüüsi, võrdle, tõlgenda*. (Reiner jt 2002: 15–18)

1.8. Testi eristuskiri

Eristuskiri on testi kõige olulisem ja detailsem alusdokument. Eristuskiri: “annab ülevaate eksamikorraldusest, testi sisust, nõutavast tasemest, ülesande- ja küsimusetüüpidest, sihtrühmast, testi kasutusala jne. (Testiterminid)” Vormiliselt võib eristuskiri olla üks terviklik dokument, mis kirjeldab kõiki testiga seonduvaid vajalikke aspekte, aga see võib koosneda ka mitmest eraldiseisvast osast. Üldjuhul sõltub see testi keerukusest – mida komplekssem on test, seda täpsem ja mahukam on eristuskiri. (Fulcher 2010: 127)

Carr (2011: 47) toob välja kolm etappi, mida testi planeerimisel arvestada. Esimene ja ühtlasi kõige olulisem on määratleda testi kontekst ja eesmärk, mis seab paika testi üldise fookuse. Sellest lähtuvalt on võimalik otsustada, kas kasutada juba mõnda olemasolevat testi või tuleb see luua ning seejärel saab juba täpsustada vajadusel uue testi fookust, struktuuri jne. Testi planeerimise juures rõhutatakse ka seda, et protsessi peab kaasama võimalikult palju osapooli. Olgugi et enamasti koostab testi võrdlemisi väike grupp inimesi, siis on tähtis, et planeerimise etapis oleks esindatud võimalikult paljud arvamused ja ideed, mille alusel hiljem osa grupist testi lõpliku variandi vormistab. Riigieksami kontekstis tähendaks see, et eksami eesmärgi ja vormi üle arutletaks koos

õpetajatega, kelle hinnangut ja arvamust võetaks arvesse ja millest lähtuvalt riigieksami koostajad lõplikku testi kavandaks. Testi detailne planeerimine on kõige olulisem sellist tüüpi testide puhul nagu lõpueksamid, mis koosnevad mitmest eri variandist ning mida sooritatakse regulaarselt. (Carr 2011: 47–48)

Eristuskirja üks olulisemaid osi on ülesandetüüpide kirjeldused. See tähendab, et täpsustatakse töökäsku ja juhiseid. Sageli lisatakse kirjeldustele näidiseid, mis on olulised lähtepunktid testi koostajatele. Samuti on tähtis eristuskirjas täpsustada vastuseid – määratleda, mida testi sooritajalt oodatakse iga ülesande raames. Seejuures on tähtis, et vastustega kaasneks juhised, kuidas seda hinnata. Testide puhul, mille hindamine on konkreetsem (nt valikvastustega testid), märgitakse vastuse juurde, mitu punkti õige vastuse eest saab. Keerulisemate testide (nt avatud vastustega testid) puhul peab ka hindamine olema põhjalikumalt kirjeldatud, lisatud täpsustatud hindamisjuhend, -skaala vms. (Fulcher 2010: 127–128)

Kahtlemata peab eristuskirjas esitama kogu taustinformatsiooni testi koostamise kohta. See tähendab, et on oluline, et eristuskirjas selgitatakse, missuguseid ülesandetüüpe testis kasutatakse ja millised on konkreetsed ülesanded iga tüübi kohta. Täpsustavalt tuleb määratleda ülesannete kontekst, teema ja see, millist pragmaatiliste teadmiste taset sooritaja vastustest eeldatakse. Testi koostamise kohta käiv informatsioon määrab testi pikkuse, ülesannete hulga, ülesannete sooritamiseks mõeldud aja jms, seega on just see osa oluline näitaja testi reliaabluse suhtes. (Fulcher 2010: 128)

Eristuskirjas jäetakse sageli tagaplaanile testi visuaalse vormi ja sooritamise seotud info, mis aga testi koostajatele ja sooritajatele väga olulist informatsiooni annavad. Fulcher (2010: 128) toob välja, et just keeletestide (nii käsitsi kui ka arvutis sooritatavate testide) puhul jäetakse sageli täpsustamata see, kuidas testi koostajad peaksid ülesandeid ja abimaterjale vormistama. Testi sooritajate jaoks on samuti olulised täpsustused vastuse vormistuse, kirjaviisi jne kohta. Samaväärselt oluline on täpsustada juhiseid testi läbiviimise kohta. See hõlmab näiteks teavet ruumipaigutuse kohta, vaatlejate ja testi sooritajate arvulist suhet, abimaterjalidega ja ajalise jaotusega seotud infot. (Fulcher 2010: 128–129)

2. Riigieksamid

Riigieksamite eesmärgid on sätestatud määrusega „Tasemetööde ning põhikooli ja gümnaasiumi lõpueksamite ettevalmistamise, koostamise, läbiviimise ja hindamise tingimused ja kord ning tasemetööde, ühtsete põhikooli lõpueksamite ja riigieksamite tulemuste analüüsimise tingimused ja kord” (§ 24. Gümnaasiumi lõpueksamite eesmärgid ja vormid) ning selle kohaselt on eesmärgid järgnevad:

1. tagada eksamitulemuste üleriigiline võrreldavus, et õpilasel, lapsevanemal, koolil ja kooli pidajal saada võimalikult objektiivne ettekujutus õpitulemuste saavutatusest;
2. koolil, kooli pidajal, Haridus- ja Teadusministeeriumil, õpilastel, lastevanematel saada tagasisidet õppimise ning õpetamise tulemuslikkusest koolis;
3. saada ülevaade riiklikus õppekavas sätestatud õpitulemuste saavutatusest eksamiainetes hariduspoliitiliste otsuste tegemiseks;
4. toetada õppekava rakendamist, suunata eksamiülesannete valiku kaudu õppeprotsessi;
5. siduda järjestikuste haridustasemete õppekavad ning võimaldada kasutada riigieksamitulemusi õpingute jätkamisel, anda võimalus kasutada riigieksamitulemusi rahvusvahelisel tasandil. (<https://www.riigiteataja.ee/akt/103092013044>)

Samuti sätestatakse määrusega, millistele nõuetele peab eksam vastama (§ 29. Üldnõuded riigieksamitööle):

1. Riigieksamitööga hinnatakse gümnaasiumi riikliku õppekava üld- ja valdkonnapädevuste saavutatust, õppeainete õppeeesmärkide saavutatust ning õppeaine kohustuslike kursuste õpitulemuste omandatust. [RT I, 31.05.2012, 5 - jõust. 01.09.2013]
2. Riigieksamitöö sisaldab erineva raskusastmega ülesandeid.
3. Riigieksamiainete (v.a keeleainete) riigieksamitööde ülesannetest on 20% äratundmistasandil; 30% reprodutseerimistasandil; 50% rakendustasandil: analüüs, üldistamine, hinnangu andmine.
4. Keeleainete riigieksamiülesanded kontrollivad keelestruktuuri tundmist ja osaoskusi: lugemisoskust, kirjutamisoskust, võõrkeelte ja eesti keele teise keelena eksamiülesanded ka kuulamis- ja kõnelemisoskust. (<https://www.riigiteataja.ee/akt/103092013044>)

2.1. Eesti keele riigieksam

Lähtuvalt käesoleva magistritöö eesmärgist uurida 2013. ja 2014. aasta eesti keele riigieksameid, keskendutakse mainitud aastate eristuskirjadele, mis määravad olulisemad eesti keele riigieksami põhimõtted. Eristuskiri on eksami alusdokument, mille põhjal koostatakse igal aastal riigieksamitöö. Eristuskirjades on välja toodud eesti keele riigieksami eesmärgid. Nende kohaselt on eksami eesmärk kontrollida, kuidas gümnaasiumi lõpetaja suudab lugeda, mõista, analüüsida, tõlgendada ja luua tekste; suudab loovalt ja kriitiliselt mõelda ning arutleda; oskab end kirjalikult väljendada; on omandanud eesti kirjakeele; teadvustab eesti keele süsteemi ja eripära; on omandanud õppekava üld- ja valdkonnapädevused. (Eristuskiri 2013, 2014)

Alates 2012. aastast on eesti keele riigieksam kaheosaline – eksami esimene osa kontrollib eksami sooritaja tekstimõistmis-, teine osa tekstilooameoskust. Täpsustuseks on välja toodud järgnevad selgitused: “Tekstimõistmise osa koosneb 4–6 kõige rohkem 1000-sõnalisest alustekstide komplektist, millest igaüks omakorda sisaldab 1–3 teksti. Alustekstide komplektid esindavad luulet, ilukirjanduslikku proosat, draamat, publitsistikat ja/või (populaar)teadust. Eksaminand valib ühe alustekstide komplekti ja lahendab selle põhjal 2–4 analüüsi- ja arutlemisoskust nõudvat ülesannet. Ülesanded eeldavad terviklikke vastuseid, mille pikkus on 50–100 sõna. /.../ Tekstilooame osa põhineb alustekstidel ja esitatud probleemil, millest lähtudes kirjutab eksaminand vähemalt 400-sõnalise sidusa arutleva teksti (kirjandi). Kirjandi kirjutamisel võib õpilane valida ükskõik millise alustekstide komplekti juurde kuuluva tekstilooame ülesande. Kirjand peab põhinema ette antud 3 probleemil, alustekstide kasutamine selles ei ole kohustuslik. Eksaminand pealkirjastab ise oma kirjandi.” (Eristuskiri 2013, 2014)

Eesti keele riigieksami hindamine on anonüümne. Eksamit hindab komisjon, kuhu kuuluvad nii gümnaasiumide õpetajad kui ka kõrgkoolide õppejõud. Komisjoni kuuluvad kõigi maakondade esindajad ning selle suurus sõltub eksaminandide arvust ja ajast, mis on ette nähtud eksamitööde hindamiseks. Riigieksami lugemisosa hinnatakse hindamisjuhendi ja ülesannete võtmete võtme põhjal üks kord. Kirjutamisosa hindavad kaks sõltumatut hindajat hindamisjuhendi põhjal. Lühikirjandi hindamisjuhend on olemuselt igal aastal sama, vajadusel võib komisjon seda aga arendada või täpsustada. Tekstilooame osas hinnatakse eraldi nelja aspekti: sisu, õigekirja, sõnavara/stiili,

vormi/ülesehitust, iga kriteerium on hindamisjuhendis täpsemalt sõnastatud. (Eristuskiri 2013, 2014)

2.2. 2013. ja 2014. aasta eristuskirjad

Siinses magistritöös analüüsitakse 2013. ja 2014. aasta eesti keele riigieksamit, seega on vaatluse all ka mainitud kahe aasta eristuskirjad. Üldjoontes on mõlema aasta eristuskirjad sarnased, erinevusi leiab vaid üksikutes detailides ja aspektides.

Eristuskirja alguses on välja toodud üldine eksamiga seonduv informatsioon – riigieksami eesmärgid ja vorm, eksami sihtrühm, ülesehitus, aeg, vormistamise nõuded. Samuti on eristuskirja alguses toodud välja riikliku õppekava järgi üld- ja valdkonnapädevused ja gümnaasiumi lõpetaja õpitulemused eesti keeles, 2014. aasta eksami eristuskirjas ka õppe- ja kasvatusesmärgid. Seoses riikliku õppekava ja riigieksami vastavusega on märgata mõlema aasta eristuskirjas kaht olulist märget. 2013. aasta dokumendis on kirjas: “NB! Uue õppekava põhjal toimub esimene eesti keele riigieksam 2014. aastal. (Eristuskiri 2013)” Seda, mis kahe aasta eksameid eristab, selgitatud ei ole. Lausest selgub, et 2013. aasta eksam ei ole seotud õppekavas toodud pädevuste ja õpitulemustega, seega jääb selgusetuks, miks need õppekavast siiski eraldi eristuskirjas on välja toodud.

Nagu mainitud, on 2014. aasta eristuskirjas välja toodud muu hulgas ka gümnaasiumi lõpetaja õpitulemused eesti keeles. Loetelu alla on lisatud järgnev märge: “Vastavalt haridus- ja teadusministri määruse nr 59 § 29 lõikele 1 hinnatakse eesti keele riigieksamiga gümnaasiumi riiklikus õppekavas määratletud üld- ja valdkonnapädevuste ning eesti keele õppeesmärkide ja õpitulemuste saavutatust ning õppeaine kohustuslike kursuste õpitulemuste omandatust. Kõikide õppekavas esitatud üld- ja valdkonnapädevuste kujunemist, õppeaine eesmärkide saavutatust ning kooliastme õpitulemuste omandatust ei hinnata igal aastal. (Eristuskiri 2014)” Siinse uurimuse autor püüdis leida viidatud määrust ja vastavat lõiget, kuid edutult. Märke puhul jääb silma just viimane lause, mille kohaselt erineb see, millist pädevust ja oskust konkreetse aasta eksamiga kontrollitakse.

Mõlema aasta eristuskirjades tuuakse välja ka eksami koostamisega seotud info – kuidas moodustatakse eksamit ettevalmitav komisjon, milline on eksami vorm, millisel juhul ja milliseid eritingimusi saab rakendada jne. Sellele informatsioonile järgnevalt täpsustatakse eksami hindamisega seotud aspekte – üldist hindamiskorraldust, hindamiskomisjoni koosseisu. Kuna riigieksami kahte osa hindamine on erinev, siis on toodud eraldi välja lugemis- ja kirjutamisosaga seonduv. Mõlema osa puhul kirjeldatakse üldiselt hindamispõhimõtteid, eristuskirjale on lisatud ka mõlema osa hindamisjuhendid. Vastavalt varasematel aastatel tehtud tähelepanekutele on välja toodud võimalike segadust tekitavate detailide selgitused, eelkõige täpsustused õigekirja ja stiili hindamise kohta. Põhjalikum ülevaade stiilivigadest ja nende märkimisest on lisatud 2013. aasta eristuskirja hindamise peatükki, 2014. aasta eristuskirjas on materjal toodud välja lisas (Lisa 2). Eristuskirjadele on lisatud ka näidisülesandeid. 2013. aasta lisas on üks terviklik eksamitöö (2011. aasta, seega katseeksamitöö), 2014. aasta eristuskirjale on lisatud näidisenä 2012. aasta eksamitöö III variant.

3. Bloomi taksonoomia

Õppimise tulemuslikkuse analüüsimise põhimõtete loomisel on väga oluline roll olnud B. S. Bloomil, kes oma töörühmaga sõnastas 1956. aastal taksonoomiad, mille kaudu on võimalik kirjeldada õppe-kasvatustöö tulemusi psühholoogiliste terminite kaudu. Bloomi ja tema kaaskond sõnastasid taksonoomiad kolmel erineval tasandil: kognitiivsel, afektiivsel ja psühhomotoorsel. Järgnev tabel annab ülevaate taksonoomiate põhi- ja alakategooriatest (Krull: 2000: 51):

Tabel 2. Bloomi taksonoomiate põhikategooriad

Kognitiivne (tunnetuslik) taksonoomia	Afektiivne (väärtushinnanguline- hoiakuline) kategooria	Psühhomotoorne (ümberkujundav- soorituslik) kategooria
- teadmine - mõistmine - rakendamine - analüüs - süntees - hindamine	- märkamine - reageerimine - väärtustamine - väärtuste süstematiseerimine - isiksuslike väärtusorientatsioonide formeerumine	- reflektorsed liigutused - baasliigutused - liigutuste tajus - füüsilised võimed - motoorsed oskused - mitteverbaalne kommunikatsioon

3.1. Bloomi kognitiivne taksonoomia

Bloomi taksonoomiatest on levinuim kognitiivne taksonoomia, mille olulisim idee seisneb selles, et madalamate tasemete mõtlemisprotsessid on aluseks kõrgematele tasanditele. Seega põhineb kognitiivne taksonoomia hierarhial, kus iga järgnev tasand kujutab endast eelmisest mõnevõrra keerukamat kognitiivset protsessi. (Krull 2000: 52)

Kognitiivse taksonoomia kõige esmane tase on teadmine (*knowledge*). Tegemist on esmase ja kõige lihtsama tasandiga, mis eeldab eelkõige õpitu mäletamist ja võimet konkreetset teadmist meenutada. See tähendab, testimise olukord peaks sarnanema võimalikult palju olukorrale, kus materjali omandati, seega kasutatakse testimisel samalaadseid ülesandeid nagu õppimise käigus harjutati. Testitavalt eeldatakse

konkreetsete detailide, teooriate, terminoloogia jne mäletamist ja võimet õpitut testisituatsioonis reprodutseerida. Kuna tegemist on kõige lihtsama tasandi teadmiste kontrollimisega, siis peaks testitav suutma suhteliselt kiiresti ülesandeid täita. (Bloom jt 1956: 62–64, Krull 2000: 52)

Teiseks alakategooriaks on mõistmine (*comprehension*). Kõige olulisem kategooria puhul on idee, et enamik oskusi, mida testitav demonstreerib, eeldavad seda, et õpitut mõistetakse sisuliselt. Selle raames eeldatakse testitavalt kolme tegevust: saadud informatsiooni tõlkimist, interpreteerimist ning prognoosimist. Seega on kategooria aluseks kommunikatsioon kõige laiemas mõttes ning testitava oskus talle edastatud informatsiooni erinevatel viisidel kasutada ja mõista. Erinevalt esimesest, teadmise tasandist, on mõistmine kognitiivselt keerukam tegevus, kuna informatsiooni ei edastata täpselt samas vormis nagu õppimissituatsioonis, vaid oluline on mõista erinevaid variatsioone ning abstraktsemaid ülesandeid. Kirjeldatud mõistmise protsessi iseloomustab näiteks testitava võime lahendada ülesandeid skeemide, graafikute, diagrammide jne põhjal, oskust defineerida ja ümber sõnastada mõisteid, toetava graafilise informatsiooni põhjal ülesannet selgitada jm. (Bloom jt 1956: 89–106, Krull 2000: 52)

Mõistmisega küll väga lähedalt seotud, kuid kognitiivselt komplitseeritum tasand on rakendamine (*application*). Esmalt ongi oluline teha vahet teha sellel, mis neid kahte tasandit eristab. Nagu kognitiivsele taksonoomiale omane, eeldavad keerukamad tasemed ka madalamate oskuste kasutamist, seega mõistmisel on rakendamise seisukohast oluline roll. Teadmiste/oskuste rakendamise puhul on aga aluseks see, et testitav suudab teha üldistusi ja neid kasutada uudses situatsioonis. Seega on oluline rõhutada selle kategooria puhul just uudsuse aspekti. Rakendamine on õppimise üks olulisemaid eesmärke: koolihariduse puhul rõhutatakse enamasti just seda, et eesmärk on õpetada nii, et õpilane oskaks teadmisi ja oskusi rakendada vajalikes olukordades. Seega on testimisel tähtis arvestada, et probleem/situatsioon oleks reaalne (seega mitte täpselt tuttav õppeprotsessist, aga ka mitte utoopiline) ning eeldatavalt võiks testitav suutma antud olukorras õpitut rakendada. Testimisel on tähtis arvestada sellega, et kui testitav eksib, siis võib sellel olla erinevaid põhjuseid. On reaalne, et testitav oskab õpitut rakendada, aga konkreetsetes olukorras tekib viga nt mõistmise tasandil. Seega, mida keerulisema

tasandi testimisega on tegemist, seda täpsemalt peab ülesanded läbi mõtlema, olema täpne tööjuhistes ja näidetes. (Bloom jt 1956: 120–130)

Kognitiivse keerukuse põhimõttel järgnev rakendamisele analüüs (*analysis*). Nagu eelnevate tasandite puhul, on ka analüüsioskus tihedalt seotud sellele eelnevate ja järgnevate kategooriatega, seega on piirid kategooriate vahel endiselt hägusad. Sellegipoolest on võimalik analüüsioskust eraldi testida. Kui rakendamine on seotud eelkõige sisuga, siis analüüsi puhul on sisu kõrval oluline osa ka vormil. Analüüsioskust võib vaadelda täpsemalt kolmel eri tasandil: esmalt eeldab see võimet materjali osadeks jagada, seejärel leida elementidevahelisi seoseid ja lõpuks mõista üldist struktuuri. Seega seisneb analüüsioskus kõige rohkem võimes jaotada tervikut osadeks ning nende osade põhjal luua midagi uut. Testimisel, kui aluseks on nt tekstiga töötamine, avaldub analüüsioskus võimes eristada olulist infot teisejärgulisest, leida seoseid selgituste ja järelduste vahel, analüüsida autori valikuid jne. Nagu teistegi tasandite puhul, võib testitav teha mitmeid vigu tulenevalt erinevatest põhjustest. Nii-öelda tavalisteks ohtudeks on muu hulgas informatsiooni poolik analüüsimine või just liigne analüüsimine. (Bloom jt 1956: 144–150)

Analüüsist järgmine tasand on süntees (*synthesis*), mis eeldab uue ja vana kombineerimist, st eeldab eelnevate tasandite oskuste ühendamist uutega. Sünteesioskus tähendab olemuselt seda, et testitav oskab üksikuid elemente ühendada uueks tervikuks. Seega hinnatakse oskust luua uus ja originaalne tervik, plaan vms. Erinevalt eelmistest tasanditest eeldab see sageli (sõltuvalt küll ülesandest) suuremal määral loomingulisust. Oluline on see, et testitaval on küll kriteeriumid ja piirid, millest lähtuda, kuid nende raames/tegevuses on vabadust üpris palju. Sellel tasandil peab testitav suutma kombineerida elemente eri allikatest ja omama arusaama sellest, millise tulemuseni nende seostamisel jõuda. Kõige suuremateks nii-öelda ohukohtadeks on teatud informatsiooni vale tõlgendamine, reeglite eiramine jne. Praktilisest küljest võib probleeme tekkida ajaga (sünteesioskust mõõtvad ülesanded on sageli väga ajakulukad), sobivate näidete pakkumisega, materjalidega ja hindamisega. Võimalikud ohukohad on aga seotud väga täpselt valdkonna ja ülesandega, seega peab neid hindama testi koostamisel lähtuvalt konkreetsest olukorrast. (Bloom jt 1956: 162–176, Krull 2000: 53)

Kognitiivse taksonoomia viimane tasand on hindamine (*evaluation*). Hierarhia tipus on hindamine seetõttu, et see hõlmab vähemal või suuremal määral ka kõiki eelmiseid tasandeid. Hindamine toimub väliste või sisemiste kriteeriumite põhjal, need võivad seega olla seatud testitava enese poolt või ette antud. Hindamine tähendab oma olemuselt seda, et testitav peab andma hinnangu enamasti vahenditele või meetoditele ja hindama nende efektiivsust teatud tulemuse saavutamiseks. Oluline on eristada hinnangut ja arvamust, sest hindamisel peab testitav võtma arvesse rohkem detaile ja seega on hindamine põhjalikum. (Bloom jt 1956: 185–193, Krull 2000: 53)

Bloom jt (1956: 195) rõhutavad seda, et testimisel pannakse hindamisoskusele enamasti vähe rõhku. Testimissituatsiooni valitakse kõige sagedamini essee-tüüpi või konkreetse informatsiooni mäletamist eeldavaid ülesandeid, mis aga Bloomi tööühma hinnangul on üpris ebaefektiivsed variandid.

Edgar Krull (2000: 55) rõhutab, et koolihariduses kasutatakse enamasti pedagoogiliselt kõige rohkem tunnustatud Bloomi kognitiivse taksonoomia lihtsustatud varianti, nt jaotatakse õpitulemused teadmisteks ja mõistmiseks või mõnel juhul lisatakse ka rakendamise kategooria. Analüüsile, sünteesile ja hindamisele pööratakse tähelepanu väga vähe, kui seda siiski tehakse, siis võrdlemisi juhuslikult.

3.2. Ülesande keerukus

Bloomi kognitiivse taksonoomia kategooriad mõõdavad eri taseme oskusi, seega on oluline teste koostades nendega arvestada. Testi valiidsust silmas pidades on hakatud testide koostamisel üha rohkem pöörata tähelepanu sellele, et test mõõdaks seda, mida see on mõeldud mõõtvat, siis ülesannete keerukusele pööratakse suhteliselt vähe tähelepanu. (Cheng 2006: 2)

Erineva raskusastmega ülesandeid on oluline eristada väga mitmel põhjusel. Ühte konkreetset testi silmas pidades eelkõige seetõttu, et test täidaks oma eesmärgi ja sooritajad oleksid võrdses seisus. Võrdsuse aspekt muutub aktuaalseks siis, kui test koosneb erinevatest variantidest. Sel juhul on koostajatel kohustus arvestada sellega, et erinevad variandid oleksid sama raskusastmega ja selle saavutamiseks on ülesannete keerukuse eristamine tähtis. Üldisemalt on vaja testi koostades erinevate raskusastmega ülesandeid eristada seetõttu, et tagada testi võrdne raskusaste igal aastal. See kehtib nende

testide kohta, mida sooritatakse regulaarselt, nt riigieksamid, tasemetööd jms. (Cheng 2006: 2)

Ülesannete erinevat raskusastet mõistes on võimalik vastavalt vajadusele muuta neid lihtsamaks või raskemaks. Keerulisemad ülesanded nõuavad kõrgema taseme oskuste kasutamist ning sageli mõõdavad mitut osaoskust korraga. Ülesannete keerukuse muutmise vise saab jagada relevantseteks ja mitterelevantseteks. Relevantsetes võtted on sellised, mille puhul muudetaksegi ülesannet nii, et konstrukt jääb samaks, kuid mõõdetakse nt kõrgema tasandi oskusi. Mitterelevantseid võtteid ülesande keerulisemaks muutmisel on erinevaid, nt ülesanne sõnastatakse liiga keeruliselt, ülesanne sisaldab ebaolulist, liigset või ebapiisaval hulgal informatsiooni, sooritaja jaoks tundmatuid või keerulisi mõisteid vms. (Cheng 2006: 4)

Kahtlemata on ülesande puhul väga oluline see, kuidas on sõnastatud töökäsud. Järgnevalt on toodud võimalikud töökäskude sõnastused Bloomi kognitiivse taksonoomia kategooriate kohta (BTQ, Cheng 2006: 1–6, Krull 2000: 52–53):

Tabel 3. Bloomi taksonoomia ja võimalikud töökäsud

Kategooria	Põhimõte	Võimalikud töökäsud
I teadmine	Hiljuti õpitud materjali (nii konkreetse kui ka üldise) meenutamine; informatsiooni reprodutseerimine.	Ühenda, meenuta, nimeta, vali, defineeri, leia, seosta jne. Küsisõnad: kuidas? mis? millal? milline? miks? jne
II mõistmine	Informatsiooni sisu organiseerimine, seostamine varem õpituga.	Klassifitseeri, võrdle, selgita, kirjelda, põhjenda, illustreeri, tõlgenda, too välja, sõnasta (ümber), tõlgi, tee kokkuvõte jne.
III rakendamine	Teadmiste rakendamine uudsetes situatsioonides.	Vali, konstrueeri, koosta, identifitseeri,

		organiseeri, planeeri, vali, kasuta, too näide jne.
IV analüüs	Info jagamine osadeks, osistevaheliste seoste identifitseerimine.	Analüüsi, identifitseeri, erista/too välja erinevused, oleta, kategoriseeri, võrdle, tee kokkuvõte, kommenteeri, lihtsusta jne.
V süntees	Elementide kombineerimine terviku moodustamiseks, uute või alternatiivsete lahenduste pakkumine.	Vali, võrdle, kritiseeri/hinda, otsusta, selgita, tõlgenda, avalda arvamust, argumenteeri jne.
VI hindamine	Vahendite, meetodite vms sobivuse hindamine	Kohanda, kombineeri, koosta, disaini, loo, arutle, laienda, ennusta, formuleeri jne.

4. Eesti keele riigieksami lugemis- ja kirjutamisülesannete analüüs

Siinse magistritöö eesmärk on analüüsida eesti keele riigieksami ülesandeid tervikuna, seega on vaatluse all nii lugemis- kui ka kirjutamisosa. Töös analüüsitakse 2013. ja 2014. aasta eksameid, mis sisaldavad mõlemad nelja varianti.

Analüüsi eesmärk on vaadelda, milliseid oskusi mõõdetakse eesti keele riigieksami tekstimõistmis- ja tekstiloomes ülesannetega. Kirjutamisosa ülesannete puhul käsitletakse seda, mil määral erinevad tööülesanded vastavalt variandile ja milliseid osaülesandeid tööjuhised sisaldavad. Lugemisosa ülesannete puhul on eesmärk võrrelda, millise taseme oskusi erinevate küsimuste puhul hinnatakse.

4.1. Eesti keele riigieksami kirjutamisosa ülesanded

Eesti keele riigieksami kirjutamisosa moodustab punktisummast 60% ning selle lahendamiseks on soovitatav aeg 240 minutit. Nagu lugemisosa puhul, on ka tekstiloomes osas võimalik eksaminandil valida nelja ülesandevariandi seast. Eksami eristuskirjas täpsustatakse: “Tekstiloomes osa põhineb alustekstidel ja esitatud probleemil, millest lähtudes kirjutab eksaminand vähemalt 400-sõnalise sidusa arutleva teksti (kirjandi). Kirjandi kirjutamisel võib õpilane valida ükskõik millise alustekstide komplekti juurde kuuluva tekstiloomes ülesande. Kirjand peab põhinema ette antud probleemil, alustekstide kasutamine selles ei ole kohustuslik. Eksaminand pealkirjastab ise oma kirjandi.” (Eristuskiri 2013, 2014)

Eksami kirjandi hindamisjuhendis (2013, 2014) on sõnastatud eksami üldnõuded, kus on ka täpsustatud, millest võib ja peab kirjutamisel lähtuma: “Eksaminand valib ühe kirjutamisülesande neljast ning kirjutab selle põhjal arutleva kirjakeelse sidusa teksti, milles ta esitab probleemi(d), analüüsib seda (neid), põhjendab oma seisukohti ning teeb järelduse(d). /.../ Kirjandis võib õpilane kasutada kirjutamisülesandega seotud alustekste, kuid nende kasutamine ei ole kohustuslik.” Seega on tekstiloomes osa kõige olulisem aspekt see, et kirjand põhineks probleemil. Eksaminandi jaoks on oluline teada ka seda, et kirjutamisel võib lähtuda alustekstidest, kuid see ei ole kohustuslik. 2013. aasta hindamisjuhendis on eraldi toodud välja: “Kogu kirjand hinnatakse 0 punktiga, kui see ei põhine eksamiülesandes esitatud probleemil”, 2014. aasta variandis on seda veelgi

täpsustatud: “Kogu kirjand hinnatakse 0 punktiga, kui see ei põhine eksamiülesandes esitatud probleemil või on lühem kui 250 sõna”.

Eksamitöös on kirjutamisosa alguses sõnastatud tööjuhise, millele eelneb sissejuhatav lõik antud teemal. Enamasti on tegemist väljavõttega mõnest artiklist või dokumendist. Eraldi sõnastatuna probleemi ette antud ei ole, seega on eksaminandi ülesanne katkendist lähtuvalt mõista probleemi ning seda kirjandis analüüsida.

4.1.1. 2013. aasta riigieksam

2013. aasta riigieksamil oli eksaminandil võimalik valida nelja kirjutamisülesande vahel. Esimese variandi juures on väljavõtte Aivar Loogi 2009. aastal ajakirjas Vikerkaar ilmunud artiklist, millele järgneb täpselt sõnastatud tööjuhise. Tööülesannet analüüsides on oluline mõista seda, mida eksaminandilt täpselt oodatakse ning mitut erinevat ülesannet tööjuhise sisaldab. Esimese variandi puhul (Pilt 1) peab kirjandiga täitma kolm ülesannet: analüüsima inimese soove ja püüdlusi, seejärel nende täitumise võimalusi ning viimasena ka seda, kuidas ühiskond saaks toetada noorte unistuste täitumist. Ülesande keerukus seisneb selles, et ühtki osaülesannet ei tohi n-ö ära unustada, samuti peab eksaminand keskenduma noorte inimeste soovidele (sellele ei viita tööjuhendi algus, küll aga peab ühiskonna tasandil keskenduma just noorte toetamisele).

Pilt 1. 2013. aasta kirjutamisosa 1. variant.

II. KIRJUTAMINE

Eesti teatri- ja kunstikriitik Alvar Loog on kirjutanud: „Elame kidural ajastul: tarbimisühiskonna tegelikkus on üksikindiviidi soovidest ja ideaalidest otsekui väljamõõdetud täpsusega alati kasvamise jagu suurem. Mitte reaalsus ei kasva meie unistustele järele, vaid meie unistused reaalsusele; me tahame seda, mida meile antakse; julgeme unistada vaid sellest, mis on niigi käeulatuses. Vähesed tõeliselt rahulolematud soovmõtlevad maailmarevolutsiooni asemel lotovõidust või pangaröövist, ärksamad ehk uuest jalgrattateest, loomakaitse piketist või mõne monumendi teisaldamisest.” (Vikerkaar 10/11, 2009)

Kirjuta vähemalt 400-sõnaline arutlev kirjand, milles käsitled inimese soove ja püüdlusi ning nende täitumise võimalusi. Arutle ka, kuidas Eesti ühiskond saaks toetada noorte unistuste täitumist. Pealkirjasta kirjand. (60 punkti)

Eksami teine variant koosneb Margit Sutropi artikli väljavõttest ning sellele järgneb täpsustatud tööjuhise. Selle variandi puhul on tööjuhise pealtnäha sarnane, kuid sisuliselt esimesest paljuski erinev. Ka sel puhul on eksaminandil vaja täita mitu erinevat ülesannet. Lähtuvalt tööjuhisest (Pilt 2) on vaja: analüüsida noorte väärtushinnanguid, seejärel nende suhtumist haridusse ja kultuuri ja arutleda erinevate põlvkondade

väärtushinnangute üle. Lisaks on selle ülesande puhul täpsustatud, et eksaminand võib tuua näiteid, aga see pole kohustuslik. Näite toomisel võib lähtuda nii igapäevaelust, kirjandusest kui ka filmikunstist. Seega koosneb teine variant samuti vähemalt kolmest osaülesandest.

Pilt 2. 2013. aasta kirjutamisosa 2. variant.

II. KIRJUTAMINE

Tartu Ülikooli professor, eetikakeskuse juhataja Margit Sutrop on kirjutanud: „Väärtused on mingid asjad või seisundid, mida inimesed igatsevad ja hindavad. Paljusid asju oskame tõeliselt hinnata alles siis, kui oleme nad kaotanud või kipume neist ilma jääma.” („Eesti kohast Euroopa väärtusruumis”, Eesti Päevaleht, 27.02.2007)

Kirjuta vähemalt 400-sõnaline arutlev kirjand, milles analüüsid noorte väärtushinnanguid ning suhtumist haridusse ja kultuuri. Arutle ka selle üle, millised väärtushinnangud iseloomustavad erinevaid põlvkondi. Võid tuua näiteid igapäevaelust, kirjandusest või filmikunstist. Pealkirjasta kirjand. (60 punkti)

Eksamitöö kolmas variant sisaldab erinevalt eelmistest väljavõtet dokumendist, mitte kellegi sõnavõttust. Tööjuhiseiga täpsustatakse, et eksaminand peab analüüsima uue meedia rolli ühiskonnaelus, seejärel analüüsima, kuidas mõjutab see valitsemist, majandust ja/või kultuuri (Pilt 3). Kirjutaja esimene ülesanne on mõista, mida tähendab mõiste “uus meedia”, kuna sissejuhatavas katkendist seda mõistet ei mainita/täpsustata. Selle ülesande puhul on kirjutajal taas võimalik valida, mille kohta näiteid tuua. Täpsustus “ja/või” tähendab seda, et eksaminand peab analüüsima uue meedia mõju vähemalt ühes mainitud valdkonnast, kuid võib teha seda ka võrdlevalt mitme valdkonna kohta.

Pilt 3. 2013. aasta kirjutamisosa 3. variant.

II. KIRJUTAMINE

Raamdokumendi „Eesti Euroopa Liidu poliitika 2011–2015” (heaks kiidetud Vabariigi Valitsuse istungil 24.11.2011) küberpoliitika peatükis on kirjutatud: „Interneti kui vaba, paindliku ja interaktiivse ruumi areng on Euroopa ja maailmamajanduse arengu üks nurgakivi. Kiirus, üleilmsus, avatus, turvalisus ja ligipääsetavus on olulised eeldused interneti potentsiaali realiseerumisel. Internetivabadus kiirendab omakorda innovaatilisi majanduslikke ja muid ühiskondlikke muutusi ning on väga oluline avatud ühiskonna, avatud valitsuse ja avatud majanduse võimaldaja.”

Kirjuta vähemalt 400-sõnaline arutlev kirjand, milles analüüsid uue meedia rolli ühiskonnaelus. Arutle selle üle, kuidas mõjutab uus meedia valitsemist, majandust ja/või kultuuri. Pealkirjasta kirjand. (60 punkti)

2013. aasta viimaneksamivariant sisaldab katkendit Martin Zobeli esseest, millele järgneb täpsustatud tööjuhend. Ülesandest lähtuvalt (Pilt 4) peab eksaminand kirjandis

analüüsima inimeste käitumist, et tagada majanduse areng ja säilitada elamisväärne keskkond. Ka selle ülesande puhul tuleb mõista erinevaid etappe, et ülesanne oleks terviklikult täidetud – lähtuda tuleb nii inimeste praegusest käitumismustrist kui ka analüüsima seda, mida tuleks teha järgnevate põlvkondade jaoks.

Pilt 4. 2013. aasta kirjutamisosa 4. variant.

II. KIRJUTAMINE

Professor Martin Zobel on essee „Muutuv loodus ja mõtlev inimene” kirjutanud: „Loodus oli, on ja jääb. Küsimus on aga selles, kuidas sellesse loodusesse sobib inimene. Esiteks ei ole lootust, et paarikümne, paarisaja või paari tuhande aasta jooksul kujuneks välja selline inimene, kes jookseb fenoolidest rikastatud vett ja hingaks lämmastikühenditest küllastunud õhku. Teiseks ei pruugi inimesele sobida muutunud keskkonnas edukalt elavad organismid. Põhjused võivad olla majanduslikud, meditsiinilised või ka lihtsalt esteetilised. Näiteks eelistab tavainimene kindlasti looduslikku liigirikast metsa umbrohtudega asustatud jäätmaale celkõige põhjusel, et esimene on ilusam, mitte niivõrd metsa võimaliku puidutoodangu pärast. Ilu on muuseas tähtis majanduslik kriteerium ning maksab üpris palju.” (Eesti Ekspressi esseekogumik „Mõjukad mõtlejad”. Koostanud Barbi Pilvre, 2001)

Kirjuta vähemalt 400-sõnaline arutlev kirjand, milles analüüsid, kuidas peaksid inimesed toimima tänapäeval, et tagada majanduse areng ja säilitada elamisväärne keskkond järeltulevatele põlvedele. Pealkirjasta kirjand. (60 punkti)

Nelja varianti võrreldes saab välja tuua nii ülesannete sarnaseid jooni kui ka olulisi erinevusi. Kõik variandid sisaldavad sissejuhatavat katkendit, kus ei sõnastata probleemi otseselt, kuid mis teemat teatud määral avavad. Katkendite juurde pole aga lisatud konkreetset tööjuhust, mida eksaminand peab tegema. Seega võib kirjutajal tekkida kahtlus, mis on väljavõtte eesmärk (näiteks lihtsalt teema avamine, kohustus sellele viidata vms). Katkenditele järgnevad täpsustatud tööjuhised on sõnastatud kõikidele variantide puhul sarnase malli järgi, kuid erinevad sisuliselt üpris palju. Sarnane on see, et iga variandi ülesanne koosneb tegelikult mitmest osaülesandest, näiteks esimese variandi puhul peab kirjutaja analüüsima kolme, teise variandi juures nelja, kolmanda ja neljanda variandi puhul kahte sisulist aspekti. Lisaks on teise ja kolmanda variandi juhises, millisest valdkonnast võib/peab näiteid tooma, esimese ja neljanda variandi kohta selline täpsustus puudub. Kõikide variantide puhul peab eksaminand kirjandi pealkirjastama.

4.1.2. 2014. aasta riigieksam

2014. aasta eksamitöö esimese variandi kirjutamisülesanne sisaldab väljavõtet Maire Aunaste mälestustest, kus ta arutleb mõiste “kodu” üle. Sellele järgnev tööjuhised suunab eksaminandi kirjutama rahulolematusest, mis sunnib välismaalt eneseteostusvõimalusi otsima (Pilt 5). Kirjutajal on kohustus tuua ka näiteid, sõnastus “ja/või” viitab sellele, et eksaminand võib toodud kolmest võimalusest valida vaid ühe, aga soovi korral tuua näiteid ka kahest või kõigist kolmest valdkonnast.

Pilt 5. 2014. aasta kirjutamisosa 1. variant.

II. KIRJUTAMINE

Maire Aunaste on oma mälestustes „Iseennast kuulates” (Baltic News Service, 1997) kirjutanud: „Kodu on suhteline mõiste – ta võib maksta muinasjutulisi varandusi või mahtuda ühteainsasse hinge. Kodu saab küll ehitada, kodutunnet vist mitte kunagi. /---/ Kodu on koht, kuhu koos oma kangekaelsuse, nõrkuste, hirmude ja häbiga peitu pugeda, kus haavu lakkuda ja valmistuda uuesti elu ründama. Kodu on ainus koht, kus hoida alles tunded, mis meisse endisse ära ei mahu, ning seal saab oodata homset ... Hea kodu on see, kus võib üksigi õnnelik olla, ideaalne kodu on see, millele polegi definitsiooni ... Kodu – see on tunne.”

Kirjuta umbes 400-sõnaline kirjand, milles arutled inimeses peituva rahulolematuse üle, mis sunnib teda kodust lahkuma ning eneseteostusvõimalusi kaugemalt otsima. Too näiteid kirjandusest ja/või ajaloost ja/või tänapäeva ühiskonnast. Pealkirjasta kirjand. (60 punkti)

Teise variandi ülesande alguses on väljavõte Jaan Kaplinski artiklist, mis arutleb moraaliküsimuse üle. Järgnevast tööjuhised lähtuvalt peab aga kirjutaja arutlema selle üle, millise kuvandi võib meedia inimesest luua ja paraalleelselt analüüsima ka seda, mis kuvandi loomist mõjutab (Pilt 6). Seega koosneb ülesanne kahest olulisest aspektist. Sarnaselt esimesele variandile peab ka sel puhul tooma eksaminand näiteid – peab tooma näite vähemalt ühest mainitud valdkonnast, kuid võib lähtuda ka kahest või kõigist kolmest.

Pilt 6. 2014. aasta kirjutamisosa 2. variant.

II. KIRJUTAMINE

Kirjanik Jaan Kaplinski on arvanud: „Kui inimese eesmärk on olla kangelane, ei ole ta üldse kangelane, vaid edev egoist. Siin avaldub üks moraali põhiparadoks: kui tahame olla hea, pai, sangarlik, vaga selleks, et olla hea, pai, sangarlik, vaga, ei ole me seda. Need eetilised kategooriad kaotavad osa oma sisust, kui me kasutame neid eesmärkidena ...” (Jaan Kaplinski „Alasti mõtteid. 1987–1988”, Looming nr 4, 2012)

Kirjuta umbes 400-sõnaline kirjand, milles arutled, millise kuvandi võib meedia inimesest luua. Analüüsi, mis mõjutab kuvandi loomist. Too näiteid kirjandus- ja/või muusika- ja/või filmimaailmast. Pealkirjasta kirjand. (60 punkti)

Kolmanda variandi ülesandele eelneb katkend Postimehe artiklist, mis viitab teemakohase küsitluse tulemustele. Tööjuhiseist lähtuvalt peab kirjutaja analüüsima kodanikualgatusse laienemise põhjuseid ning pöörama tähelepanu ka sellele, millised positiivsed muutused on sellega kaasnenud (Pilt 7). Seega on variandi valimise eelduseks see, et eksaminand mõistab hästi terminit “kodanikualgatus”, kuna ülesandes seda defineeritud ei ole. Ka selle variandi puhul peab kirjutaja tooma näiteid, ent kui eelmiste variantidega on olnud valikuvõimalus, siis selle juhise kohaselt on vaja lähtuda viimaste aastate Eesti näidetest.

Pilt 7. 2014. aasta kirjutamisosa 3. variant.

II. KIRJUTAMINE

Tallinna Ülikooli kodanikeühiskonna uurimis- ja arenduskeskus küsitles ligi 3000 inimest. 91% vastanuist leidis, et koos tegutsedes saavutab ühiskonnas rohkem kui üksinda, ja 79% arvas, et inimesed peaksid ühiskondlike küsimuste lahendamisel aktiivselt osalema. Samas näeb umbes kolmandik elanikkonnast poliitikat kui professionaalset tegutsemisvälja, kuhu tavakodanikul valimiste vahepeal asja ei ole.

Kui ühiskonna ja riigi toimimisel soovib ligemale kaks kolmandikku vastajatest elanike suuremat osalust, siis ise lööb selles valdkonnas meelsasti kaasa vaid 51% elanikest.

Tüüpiline kodanikualgatuses osaleja on keskmisest suurema sissetulekuga ning kõrgema hariduse ja sotsiaalse positsiooniga. („Eesti inimesed usuvad osalusdemokraatiasse, aga püsivad passiivsed”, Postimees, 25.09.2012)

Kirjuta umbes 400-sõnaline kirjand, milles arutled, miks on kodanikualgatus ühiskonnas laienenud ja milliseid positiivseid muutusi on see endaga kaasa toonud. Too näiteid viimastel aastatel Eestis toimunud. Pealkirjasta kirjand. (60 punkti)

2014. aasta viimane variant viitab esmalt Rein Minka ja Jaan Tallinna ütlustele mitmekesisuse kohta. Seejärel on esitatud tööjuhise, millest lähtuvalt peab eksaminand

arutlema tõe suhtelisuse üle (Pilt 8). Kirjutajal on valik, kas analüüsida teemat ühe, kahe või lausa kolme mainitud valdkonna näitel. Samuti on kohustus tuua näiteid minevikust või tänapäevast. Seega koosneb ka neljas variant mitmest osaülesandest, kui eksaminandil on suhteliselt suur valikuvõimalus, mitmele valdkonnale keskenduda.

Pilt 8. 2014. aasta kirjutamisosa 4. variant.

II. KIRJUTAMINE

Majandusküberneetik Rein Minka on vastanud küsimusele „Kas mitmekesisuse loosungil on varjukülgi?” järgmiselt: „Mitmekesisuse loosunglikkuse varjuküljeks on risk fetišeerida viga või hälbimist. Samas on kaunites kunstides hälbimine peavoolust vägagi oodatud ja soovitud. Võta siis kinni, kus on looduslik hälbimise piir ...” Programmeerija Jaan Tallinn on sama nähtuse kohta öelnud: „Mind häirib hirmsasti, kui mitmekesisuse loosungile viidates kuulutatakse tõe suhteliseks. Teisisõnu, arvamuste paljusus ei tohiks olla vabanduseks, et valed veendumused tõestega võrdväärseks lugeda ...” („Lehed ja tähed” 6, 2012)

Kirjuta umbes 400-sõnaline arutlev kirjand, milles käsitled tõe suhtelisust kunstis ja/või poliitikas ja/või teaduses. Too näiteid minevikust või tänapäevast. Pealkirjasta kirjand. (60 punkti)

Erinevalt 2013. aasta eksamist on 2014. aasta eksamitöö variandid sarnasemad. Kõikide variantide puhul on lisatud juurde, millistest valdkondadest võib/peab näiteid tooma, 2013. aasta eksamitööl oli see täpsustus vaid osa ülesannete juures.

Võrreldes 2013. ja 2014. aasta eksami kirjutamisülesannet võib tõdeda, et need on koostatud sama malli alusel. Fikseeritud on sõnade arv, piiritletud on teema, mõnel juhul on sõnastatud probleem, enamasti on viidatud ka sellele, millistest valdkondadest peaks näiteid tooma. See tähendab, et ülesande püstitus annab ette üsna täpsed juhised, mis omakorda loob eeldused suhteliselt sarnase ülesehituse ja näidetega tekstide loomiseks. Eksami kirjutamisülesanded jätavad kirjutajale vabad käed alusteksti kasutamise osas, ometi peaksid tööülesanded juhatama alusteksti kasutama, sellega polemiseerima või nõustuma. On ebaselge, kas alustekstide kasutamine annab lisapunkte või hoopis kahandab võimalust head hinnet saada. Kirjutamisülesande tõlgenduste võimalus on liiga lai.

4.2. Eesti keele riigieksami lugemisosa ülesanded

Eesti keele riigieksami lugemisosa moodustab eksamist 40% ja selle lahendamiseks on soovitatav aeg 120 minutit. Ülesandeid täpsustatakse järgnevalt: “Tekstimõistmise osa koosneb 4–6 kõige rohkem 1000-sõnalisest alustekstide komplektist, millest igaüks omakorda sisaldab 1–3 teksti. Alustekstide komplektid esindavad luulet, ilukirjanduslikku proosat, draamat, publitsistikat ja/või (populaar)teadust. Eksaminand valib ühe alustekstide komplekti ja lahendab selle põhjal 2–4 analüüsi- ja arutlemisost nõudvat ülesannet. Ülesanded eeldavad terviklikke vastuseid, mille pikkus on 50–100 sõna.” (Eristuskiri 2013, 2014)

Lugemisosa hindamisjuhendis on lisatud: “Lugemisülesannete vastustes hinnatakse nende põhjalikkust, täpsust ja vastavust ülesandele. Kui eksaminand on vastuses kirjutanud ülesandes nõutust rohkem argumente, näiteid, põhjendusi vms, siis läheb hindamisel arvesse vaid nõutud arv esimesest alustades.” (Lugemine 2013, 2014)

Nii 2013. kui ka 2014. aasta lugemisosa ülesanded koosnevad alustekstist, küsimustest ning iga tekstivariandi ülesannete juurde on lisatud ka info autori(te) kohta. Viimane detail on huvitav seetõttu, et üheski eksamiga seotud dokumendis pole täpsustatud, miks autori(te) tutvustus eksamisse on lisatud ja/või mida eksaminand selle informatsiooniga eksamisisituatsioonis peaks tegema. Autori(te) tutvustamisel on mõlemal aastal lähtutud samast põhimõttest – värvilisel taustal on foto autori(te)st ja lühike tekst, kus on mainitud sünniaasta(d), kus ja mida on autor(id) õppinud, oluline tegevus ühiskonnas, tunnustused.

4.2.1. 2013. aasta riigieksam

2013. aasta eesti keele riigieksam koosneb neljast tekstivariandist, mis sisaldavad kõik ühte alusteksti. Nagu täpsustatakse eristuskirjas, esindavad alustekstid erinevaid tekstiliike. 2013. aasta riigieksami lugemisülesanded põhinevad Sass Henno lühijutul, fs-i ja Paavo Piigi luuletustel, Priit Hõbemäe esseel ja Aleksei Lotmani artiklil. Igal alustekstil põhinevad ülesanded koosnevad neljast küsimusest, millele eksaminandil on kohustus vastata. Kõikide küsimuste juurde on märgitud, et võimalik on saada vastuse eest 10 punkti.

2013. aasta eksami esimese variandi lugemisülesanne põhineb Sass Henno lühijutul “21. sajandi ristirüütel” (Pilt 9). Ülesande esimene küsimus koosneb kolmest osast, töökäsud *nimeta* ja *too esile* mõõdavad Bloomi taksonoomiast lähtuvalt madalama taseme oskusi (I ja II kategooria), töökäsk *võrdle* aga juba õpilase analüüsioskust. Ka teine küsimus koosneb nii-öelda kolmest osaülesandest: esmalt on kasutatud taas töökäsku *nimeta*, seejärel on esitatud kaks küsimust, kasutades küsisõnu *millise?* ja *miks?*, mis on samuti madalama taseme oskusi mõõtvad küsimused. Teise küsimuse puhul on veel kaks tähelepanuväärset detaili. Esmalt algab küsimus väitlausega, mida võib pidada sissejuhatuseks/vihjeks eksaminandile, kuid mille lisamine küsimusele pole põhjendatud. Samuti võib küsimuses eksaminandi eksitada see, et küsimusest *millise rüütlitüübiga samastub minategelane?* jääb mulje, et õigeid vastuseid on üks, kuid võtme (2013) järgi on õigeid vastuseid kaks. Kui üldiselt on õpilasele mitme õige vastuse puhul täpsustatud, mitu varianti on vajalik vastuses välja tuua, ning siin ei ole, siis võib jääda arusaamatuks, kas välja on vaja tuua üks või mõlemad õiged vastused. Kolmas küsimus koosneb erinevalt eelmistest kahest osaküsimusest. Küsimused on sõnastatud konkreetsete küsisõnadega *missugustele?* ja *miks?*, mis mõlemad mõõdavad Bloomi taksonoomia esmatasandi oskuseid. Nagu eelmise küsimusega, võib ka selle vastuse puhul tekkida eksaminandil küsitavusi sellega, kui põhjalikult küsimustele vastata. Võtme (2013) kohaselt on teisele osaküsimusele viis võimalikku põhjendust, kuid erinevalt esimesest küsimusest pole taas välja toodud, mitu neist eksaminand peaks välja tooma. Ülesande viimane küsimus on kõige keerulisem, sest olgugi et küsisõnad *mis?* ja *kuidas?* Viitavad Bloomi taksonoomia esmaste tasandite oskuste hindamisele, on ülesanne sisuliselt väga nõudlik ja eksaminand ei saa küsimustele vastust alustekstist, vaid peab loetud informatsioonist lähtuvalt kasutama kõrgeima tasandi oskusi (süntees, hindamine) ja sõnastama teksti põhisõnumi. Samuti ei kontrollita teise osaküsimusega eksaminandi lugemisoskust, kuna vastusega eeldatakse teksti keele ja vormi analüüsi.

I. LUGEMINE

Loe läbi Sass Henno lühijutt „21. sajandi ristirüütel” (Värske Rõhk 2, 2005) ja lahenda selle põhjal ülesanded. (40 punkti)

Ülesannete lahendamisel arvesta, et iga vastuse oodatav pikkus on 50–100 sõna. Viitamisel võid kasutada ridade ees olevaid numbreid.

- 1. Nimeta lühijutu kaks keskset tegelast. Võrdle, mille poolest nende lood sarnanevad ja mille poolest erinevad. Too esile 3 sarnasust ja 3 erinevust. (10 punkti)**
- 2. Tekstis on sõna „rüütel” kasutatud korduvalt. Nimeta 3 rüütlitüüpi, keda on tekstis mainitud. Millise rüütlitüübiga samastub minategelane? Miks? (10 punkti)**
- 3. Missugustele jaanipäevaga seotud müütidele on tekstis viidatud? Miks autor väidab, et jaanipäev on „salakaval püha”? (10 punkti)**
- 4. Mis on teksti põhisõnum? Kuidas kasutab autor sõnumi edastamiseks teksti ülesehitust ja keelt (nt sõnastust)? (10 punkti)**

2013. aasta riigieksami teise variandi lugemisülesanded põhinevad fs-i luuletusel “imelikke inimesi mõeldakse välja” ja Paavo Piigi luuletusel “hey mr tambourine man”, seega koosneb variant kahest alustekstist (Pilt 10). Ülesanne koosneb taas neljast küsimusest ning võrreldes esimese variandi küsimustega on sel puhul küsimused võrdsemad. Kognitiivselt kõige keerulisem on esimene küsimus, kus eksaminand peab kasutama analüüsioskust (*võrdle*), samuti koosneb see küsimus kokku kolmest osaülesandest: *võrdle, too välja, toeta näidetega*. Üldiselt mõõdavad kõik küsimused Bloomi taksonoomia järgi madalamate (I ja II) taseme oskusi, kõik küsimused (v.a esimene) koosnevad kahest osaküsimusest, millest teine ülesanne on tuua tekstist näide/näited (*leia*). Kuid nagu mainitud, on selle variandi puhul keeruline eksaminandi jaoks see, et kõikidele küsimustele peab vastama kahe alusteksti põhjal, seega on igale küsimusele vastates eelduseks kahe luuletuse võrdlemine.

I. LUGEMINE

Loe läbi fs-i luuletus „imelikke inimesi mõeldakse välja” („fs: 2004”, 2004) ja Paavo Piigi luuletus „hey mr tambourine man” („Kummuli linnad”, 2006) ning lahenda nende põhjal ülesanded. (40 punkti)

Ülesannete lahendamisel arvesta, et iga vastuse oodatav pikkus on 50–100 sõna. Viitamisel võid kasutada ridade ees olevaid numbreid.

1. Võrdle luuletustes kujutatud inimesi. Too välja 2 sarnasust ja 2 erinevust ning toeta vastust tekstinäidetega. (10 punkti)

2. Missugune on Paavo Piigi ja fs-i luuletustes kujutatud inimeste suhtumine kultuuri? Leia selle kinnituseks kummastki tekstist 1 tsitaat. (10 punkti)

3. Mille poolest fs-i ja Paavo Piigi luuletuste keel sarnaneb, mille poolest erineb? Leia 2 näidet sarnasuse ja 2 näidet erinevuse kohta. (10 punkti)

4. Mida naeruvääristavad autorid oma luuletustes? Leia kummastki luuletusest 1 näide iroonia kohta. (10 punkti)

Lugemisosa kolmas variant põhineb Priit Hõbemäe esseel “Visioonidest on villand” (Pilt 11). Ülesanne koosneb taas neljast küsimusest, neid täpsemalt analüüsides on oluline tuua välja, et kõik küsimused põhinevad kahel nii-öelda osaküsimusel. Esimene küsimus on sõnastatud kahe konkreetse küsisõna (*miks?* ja *millise?*) kaudu ja mõlemad kontrollivad Bloomi taksonoomia esmatasandi oskusi. Samas võib eksaminanti eksitada see, et pole täpsustatud, kas küsimustele vastates peab välja tooma kõik tekstis esinevad vastused või mitte. Võtme (2013) kohaselt on esimesele osaküsimusele viis ning teisele kaks õiget vastust. Ka teine küsimus on sõnastatud küsisõna *miks?* kaudu, kuid erinevalt esimesest küsimusest on võtme (2013) järgi sellele üks õige põhjendus (see võib ka eksaminandi jaoks segadust tekitada, kuna erinevate küsimuste vahel pole nii-öelda järjepidevat põhimõtet). Kolmanda küsimuse esimene osa mõõdab sarnaselt eelmistele Bloomi taksonoomia esmatasandi oskusi, kuid küsimuse teine pool on tunduvalt keerulisem. Töökäsk *põhjenda* eeldab eksaminandilt sünteesioskust ning olemuselt ei ole enam lugemisülesandesse sobiv, kuna sellele vastates ei saa eksaminand toetuda enam alustekstile, seega ei kontrollita selle kaudu tekstimõistmisoskust. Ülesande viimane küsimus koosneb taas kahest esmatasandi oskust mõõtvast küsimusest.

I. LUGEMINE

Loe läbi Priit Hõbemäe essee „Visioonidest on villand” (Eesti Ekspressi esseekogumik „Mõjukad mõtlejad”. Koostanud Barbi Pilvre, 2001) ja lahenda selle põhjal ülesanded. (40 punkti)

Ülesannete lahendamisel arvesta, et iga vastuse oodatav pikkus on 50–100 sõna. Viitamisel võid kasutada ridade ees olevaid numbreid.

- 1. Miks on essee autor meedia tuleviku kohta esitatud visioonidest tüdinenud? Millise näitega ta seda illustreerib? (10 punkti)**
- 2. Miks visionäär Jeremy Rifkin väidab, et totaalse võrgustumise ajajärk tähendab kapitalismi lõppu? Too tekstist selle kohta 2 näidet. (10 punkti)**
- 3. Nimeta 2 probleemi, mida uus meedia inimestele kaasa toob. Põhjenda, kumba neist pead suuremaks. (10 punkti)**
- 4. Mida tähendab väide „Inimesele seab piirid inimene ise, mitte tehnoloogia”? Toeta selgitust 2 tekstinäitega. (10 punkti)**

Kui kolmanda variandi lugemisülesande küsimused olid väga sarnased ja valdavalt sama keerulised, siis neljanda variandi küsimused, mis põhinevad Aleksei Lotmani artiklil “Loodushoiust liigse halata” (Pilt 12), erinevad üksteisest rohkem. Esimene küsimus koosneb kahest osaküsimusest (*kuidas?* ja *too 3 näidet*), mis mõlemad mõõdavad Bloomi taksonoomia esmatasandi oskusi. Teine küsimus on neljast kõige lihtsam, kuna eksaminandil on vaja vaid kaks näidet tuua (*leia*). See on ühtlasi kõikide variantide küsimuste seas ainus, mis ei koosne mitmest osaküsimusest. Samas on sarnaselt esimese variandi 2. küsimusele lisatud ka sellele väitlause, mis suunab täpsema töökäsuni, kuid millel eraldi funktsiooni ei ole. Kolmas küsimus koosneb kahest osast. Esimene küsimus mõõdab taas esmatasandi kognitiivset võimekust, teine osaküsimus on aga tunduvalt keerulisem ja töökäsk *selgita* eeldab eksaminandilt sünteesioskust. Ülesande neljas küsimus on kõige mahukam, kuna koosneb kolmest osaülesandest. Küsisõna *kuidas?* ja töökäsk *too 3 näidet* eeldavad taas konkreetseid vastuseid ning mõõdavad esmatasandi oskusi, lisaülesanne *põhjenda* on aga taas keerulisem ülesanne, mis nõuab õpilaselt informatsiooni sünteesimist ja mis eeldab oma arvamuse väljendamist, seega ei põhine alustekstil ega kontrolli eksaminandi lugemisoskust.

I. LUGEMINE

Loe läbi Aleksei Lotmani artikkel „Loodushoiust liigse halata” (Eesti Ekspress, 22.11.2011) ja lahenda selle põhjal ülesanded. (40 punkti)

Ülesannete lahendamisel arvesta, et iga vastuse oodatav pikkus on 50–100 sõna. Viitamisel võid kasutada ridade ees olevaid numbreid.

1. Kuidas on inimkond suutnud loodusliku keskkonna hävingut pidurdada? Too tekstist selle kohta 3 näidet. (10 punkti)

2. Artikli autor on seisukohal, et kõik keskkonnaprobleemid ei ole tingitud rahvastiku juurdekasvust. Leia tekstist 2 näidet, millega ta seda põhjendab. (10 punkti)

3. Millised on Lotmani arvates loodushoiu 2 üldist põhjust? Selgita, miks ta peab mõlemat oluliseks. (10 punkti)

4. Kuidas saab vähendada inimtegevuse kahjulikku mõju Eesti loodusele? Too tekstist 3 näidet. Põhjenda, millist neist pead kõige tähtsamaks. (10 punkti)

4.2.2. 2014. aasta riigieksam

2014. aasta eesti keele riigieksami erinevate variantide lugemisülesanded põhinevad sarnaselt eelnevale aastale neljal alustekstide komplektil. Alustekstideks on katkend Tõnu Õnnepalu teosest “Paradiis”, Tõnis Kahu arvamyslugu, Tarmo Jüristo artikkel ja viimaseks tekstiks on Kalevi Kulli ja Mart Viikmaa mõtted maailma mitmekesisuse kohta. Võrreldes 2013. aasta eksamiga on 2014. aasta eksamitöö mõnevõrra erinev – nelja küsimuse asemel koosneb iga lugemisülesanne kolmest küsimusest, samuti on erinevused punktide jaotumisel. 2013. aasta eksamitöös oli märgitud iga küsimuse maksimaalseks punktisummaks 10, 2014. aasta töös on aga igas variandis kaks küsimust, mille maksimaalne punktide arv on 15 ja üks küsimus, mille eest on võimalik saada 10 punkti. Seega näitab juba punktide arv, et küsimused on erineva raskusastmega. Samuti on võrreldes eelneva aasta eksamiga tehtud täiendus lugemisosa hindamisjuhendis. 2014. aasta hindamisjuhendisse on täpsustuseks lisatud:

“Lugemisülesandeid hinnatakse hindamisjuhendi põhjal. Lugemisülesannete võti on hindajale mõeldud abimaterjal, et otsustada vastuse õigsuse üle. Lugemisülesannete vastused ei pea võtmega sõna-sõnalt kokku langema.” (Lugemine 2014)

2014. aasta eesti keele riigieksami lugemisosa esimene variant põhineb Tõnu Õnnepalu teose “Paradiis” katkendil (Pilt 13). Esimene küsimus algab suunava väitlausega, millele järgnevalt on töökäsk tuua välja tõlgendusvõimalused ja tekstinäited. Tegemist on esmatasandi oskust mõõtvat küsimusega, mahukamaks muudab selle asjaolu, et vastusesse

peab tooma ka näiteid. Ülesande teine küsimus peaks punktide järgi olema lihtsaim, kuid sisuliselt on tegemist mahukaima küsimusega. Esmalt peab eksaminand vastama kahele küsimusele (*milllest?* ja *mis?*), mis mõlemad mõõdavad esmatasandi oskusi, kuid neile järgneb ka töökäsk *põhjenda*, mis küsimust keerulisemaks muudab. Segadust võib tekitada taas asjaolu, et võtme (Võti 1) kohaselt on näiteks esimesele osaküsimusele viis võimalikku vastust, kuid pole täpsustatud, kas eksaminand peab välja tooma kõik variandid. Samuti võib küsimust lugedes jääda arusaamatuks, mida vastuses põhjendada peab, kuna töökäsk on esitatud vaid ühe sõnaga ja eelnevad küsimused ei anna selget vastust, st ei eelda konkreetselt põhjendust. Kolmas küsimus on taas punktide arvu järgi mahukamat vastust eeldav. Küsimus koosneb kahest osaülesandest, töökäsk *analüüsi* abil mõõdetakse Bloomi taksonoomia järgi kõrgema (IV) tasandi oskusi, teine osaküsimus *toeta 2 näitega* on esmatasandi oskust mõõtev ülesanne. Kolmanda küsimuse puhul ei täpsustata sõnastusega, kui põhjalikku analüüsi eksaminandilt eeldatakse. Võtmes (Võti 1) on välja toodud kuus õppetundi, seega võib eeldada, et terviklikuks vastuseks oleks oluline eksaminandil kõiki loetleda ja analüüsida.

Pilt 13. 2014. aasta lugemisosa 1. variant.

I. LUGEMINE

Loe läbi katkend Tõnu Õnnepalu teosest „Paradiis” (Varrak, 2009) ja lahenda selle põhjal ülesanded. (40 punkti)

Ülesannete lahendamisel arvesta, et iga vastuse oodatav pikkus on 50–100 sõna. Vastus peab olema sisuline tervik. Alustekstile viidates võid kasutada ridade ees olevaid numbreid.

1. Minategelasele on Paradiisil mitu tähendust. Too välja 3 tõlgendusvõimalust ja toeta neid tekstinäidetega. (15 punkti)

2. Millest unistas minategelane Paradiisis? Mis ta unistustest ei täitunud? Põhjenda. (10 punkti)

3. Analüüsi, millise õppetunni minategelane Pariisis sai. Toeta vastust 2 tekstinäitega. (15 punkti)

2014. aasta eksami teise variandi lugemisülesanded põhinevad Tõnis Kahu arvamuslool “Vaadata tähti” (Pilt 14). Võrreldes esimese variandi ülesannetega on selle variandi puhul küsimuste jaotus võrdsem, st suurema maksimaalse punktide arvuga küsimused on mahukamad ja keerulisemad. Esimene küsimus koosneb kahest osaküsimusest, mis Bloomi taksonoomia põhjal mõõdavad esmatasandi kognitiivseid oskusi (küsisõna *millised?* ja töökäsk *leia*). Teine küsimus algab keerukuselt samaväärse küsimusega *kuidas?*, kuid teine osaülesanne eeldab eksaminandilt kahe loogika võrdlemist, mis on kognitiivselt keerulisem ja eeldab analüüsioskust. Kolmas küsimus on ülesande lihtsaim,

nii sisuliselt kui ka punktide arvu poolest. Küsimus on moodustatud küsisõna *mida?* abil ning kontrollib õpilase esmatasandi oskusi. Nagu mainitud, on selle variandi küsimused keerukuse ja punktide jaotumise järgi võrdsemad, välja saab tuua aga selle, et kaks keerukamat küsimust (1. ja 2.) ei ole sama raskusastmega, seega on erinevus kahe sama punktide arvuga küsimuse keerukuses. Mõlemad küsimused koosnevad küll kahest osaülesandest, kuid teine küsimus eeldab ka analüüsioskust, mida esimesele küsimusele vastamine ei nõua.

Pilt 14. 2014. aasta lugemisosa 2. variant.

I. LUGEMINE

Loe läbi kultuurikriitik Tõnis Kahu arvamslugu „Vaadata tähti” (Eesti Päevaleht, 31.01.2012) ja lahenda selle põhjal ülesanded. (40 punkti)

Ülesannete lahendamisel arvesta, et iga vastuse oodatav pikkus on 50–100 sõna. Vastus peab olema sisuline tervik. Alustekstile viidates võid kasutada ridade ees olevaid numbreid.

1. Millised 2 tunnust iseloomustavad Tõnis Kahu arvates staari? Leia tekstist 2 näidet, millega autor oma seisukohti kinnitab. (15 punkti)

2. Kuidas on tehnoloogia „staarivaatlemist” mõjutanud? Võrdle varasemat ja tänapäevast staariloomise loogikat. (15 punkti)

3. Mida peab Tõnis Kahu nüüdisaegse staaridesse suhtumise puhul vastuoluliseks? (10 punkti)

Kolmanda variandi lugemisülesanne põhineb Tarmo Jüristo artiklil “Milleks meile vabakond?” (Pilt 15). Esimese küsimuse eest on eksaminandil võimalik saada 15 punkti, terviklikuks vastuseks on vaja vastata kahele osaküsimusele (*mida?* ja too 2 näidet), mis mõlemad mõõdavad Bloomi taksonoomia kohaselt esmatasandi oskusi. Küsimuse alguses on sissejuhataav/suunav väitlause, mistõttu on esimene osaküsimus sõnastatud lihtsamalt ja kergemini mõistetavam. Ülesande teine küsimus peaks olema kõige lihtsam (võimalik saada 10 punkti), kuid sisuliselt on tegemist kõige keerulisema küsimusega. Töökäsk *selgita* nõuab eksaminandilt informatsiooni sünteesimise oskust, teine osaküsimus *milline?* on sisult lihtsam, kuid arusaamatuks võib taas jääda see, kui põhjalikult peab teisele osaküsimusele vastama. Küsimus tundub esmapilgul lihtne – võiks arvata, et autoril on üks arvamus vabakonna rolli kohta, kuid võtme (Võti 3) järgi on tekstis toodud välja neli arvamust. Ülesande kolmanda küsimuse eest on taas võimalik saada 15 punkti. Sisuliselt koosneb küsimus kolmest osaküsimusest, millest kõik töökäsud/küsimused (too välja, millist?, miks?) mõõdavad esmatasandi oskusi. Seega on kognitiivselt ka see küsimus lihtsam eelmisest, erinevus tekib taas esimese ja kolmanda

küsimuse vahel, mis peaksid punktisumma järgi olema sama mahukad, kuid üks koosneb kahest ja teine kolmest osaküsimusest.

Pilt 15. 2014. aasta lugemisosa 3. variant.

I. LUGEMINE

Loe läbi Tarmo Jüristo artikkel „Milleks meile vabakond?” (Memokraat, 21.06.2012) ja lahenda selle põhjal ülesanded. (40 punkti)

Ülesannete lahendamisel arvesta, et iga vastuse oodatav pikkus on 50–100 sõna. Vastus peab olema sisuline tervik. Alustekstile viidates võid kasutada ridade ees olevaid numbreid.

1. Tänapäeva demokraatiat varasemaga võrreldes väidab Tarmo Jüristo, et „võimaluste horisont” on sammhaaval avardunud. Mida autor selle all silmas peab? Too 2 näidet, millega ta oma mõtet toetab. (15 punkti)

2. Selgita riigi ja kodaniku suhte üldlevinud käsitust tänapäeva Eestis. Milline on autori arvates vabakonna roll ühiskonnas? (10 punkti)

3. Too välja 4 põhjust, miks on „Teeme ära!” ja Uue Maailma Selts kodanikuühiskonna head näited. Millist neist põhjustest pead kõige kaalukamaks? Miks? (15 punkti)

Eksami lugemisosa neljas variant põhineb Kalevi Kulli ja Mart Viikmaa mõtetel maailma mitmekesisuse kohta (Pilt 16). Ülesande esimese küsimuse eest on võimalik saada 15 punkti, selleks tuleb eksaminandil vastata küsimusele, mis koosneb kahest osaküsimusest (*kuidas?* ja *millise?*) ja mis mõlemad mõõdavad Bloomi taksonoomia alusel esmatasandi oskusi. Teine küsimus on punktisumma alusel sama keeruline ja mahukas, eksaminandil tuleb taas vastata ühele, kuid sisuliselt kahele küsimusele, mis on kognitiivselt samaväärsed esimese küsimusega (*mida?* ja *millise?*). Ülesande kolmas küsimus on kõige lihtsam ning koosneb vaid ühest küsimusest (*millega?*). Vastamist lihtsustab seegi, et küsimuse algusesse on lisatud väitlause, mis küsimust suunab. Seega on eksami neljanda variandi lugemisülesande küsimused võrreldes teiste variantidega rohkem tasakaalus ning ka punktide jaotus küsimuste vahel on vastavuses küsimuste sisulise raskusega.

I. LUGEMINE

Loe läbi biosemiootik Kalevi Kulli ja geneetik Mart Viikmaa mõtted maailma mitmekesisuse kohta („Lehed ja tähed” 6, 2012, koostanud Indrek Rohtmets ja Toomas Tiivel) ja lahenda nende põhjal ülesanded. (40 punkti)

Ülesannete lahendamisel arvesta, et iga vastuse oodatav pikkus on 50–100 sõna. Vastus peab olema sisuline tervik. Alustekstile viidates võid kasutada ridade ees olevaid numbreid.

1. Kuidas biosemiootik ja geneetik maailma mitmekesisust seletavad? Millise näite toob kumbki teadlane mitmekesisuse ohustamise kohta? (15 punkti)

2. Mida arvavad Kalevi Kull ja Mart Viikmaa mitmekesisuse väärtustamisest? Millise näitega kumbki teadlane mitmekesisuse väärtustamist selgitab? (15 punkti)

3. Mõlemad teadlased on seisukohal, et geneetiline ja kultuuriline mitmekesisus pole üks ja seesama. Millega kumbki teadlane oma seisukohta põhjendab? (10 punkti)

2013. ja 2014. aasta eesti keele riigieksamite lugemisosa ülesannetes on nii sarnasusi kui ka erinevusi. Nagu mainitud, on 2013. aasta eksamis igas variandis neli ja 2014. aasta eksamitöös kolm küsimust. Kuna 2013. aasta lugemisülesannete küsimuste juurde on märgitud, et iga küsimuse eest on võimalik saada 10 punkti, saab järeldada, et sisuliselt peaksid küsimused olema võrdse raskusastmega. 2014. aasta töös jagunevad punktid erinevalt, sest igas ülesandes on kaks küsimust, mille eest on võimalik saada 15 ja üks küsimus, mille eest 10 punkti. Seega peaks igas ülesandes olema kaks kognitiivselt keerukamat ja üks lihtsam küsimus.

Ülesannete ja küsimuste analüüsist lähtuvalt selgub, et valdavalt mõõdad küsimused Bloomi taksonoomia kohaselt esimese ja teise tasandi oskusi (teadmine ja mõistmine), harvem informatsiooni analüüsi- või sünteesioskust. Analüüsist selgus ka see, et peaaegu kõik lugemisülesannete küsimused koosnevad mitmest osaküsimusest (enamasti kaks või kolm) ning küsimuste erinev raskusaste tuleneb sellest, et osa küsimusi eeldab ühe osaülesandena nt põhjendamist, selgitamist. Mõlema aasta eksamitöös esines ka küsimusi, mis ei olnud seotud alustekstiga ega kontrollinud seetõttu eksaminandi lugemisoskust.

Analüüsi tulemustest lähtuvalt saab väita, et ühe aastakäigu erinevate tekstivariantide vahel võib lugemisülesannete raskusaste üpris suurel määral varieeruda, kahte aastakäiku võrreldes on erinevused väiksemad (sest üldiselt mõõdetakse samade tasandite oskusi). Ülesannete analüüsist selgus, et riigieksami lugemisosas mõõdetakse üldiselt madalama

astme oskusi, mäletamist ja teadmist, mida kontrollitakse suhteliselt piiritletud ja konkreetsete küsimuste kaudu. Kognitiivselt kõrgema astme oskusi mõõdetakse tunduvalt vähem, nt analüüsi- või sünteesioskust on oluline demonstreerida üksikute küsimuste täpsustava osaülesandena.

Kokkuvõte

Alates 2012. aastast koosneb eesti keele riigieksam kahest osast. Kirjutamis- ehk tekstilooma osa moodustab eksamitulemusest 60% ja lugemis- ehk tekstimõistmisosa 40%. Riigieksami näol on tegemist kõrge panusega testiga, st eksaminandi jaoks on tulemus olulise tähtsusega. Selleks, et riigieksam edukalt sooritada, on eelkõige oluline mõista, milliseid teadmisi ja oskusi mõõdetakse. Sellest lähtuvalt oli käesoleva magistritöö eesmärk analüüsida eesti keele riigieksamit testiteooriast lähtuvalt. Uurimuse tekstilooma osa ülesannete analüüsis keskenduti sellele, milliseid osaülesandeid sisaldavad nelja eksamivariandi kirjutamisülesanded ning mil määral need üksteisest erinevad. Tekstimõistmisosa küsimuste analüüsis keskenduti sellele, milliste tasemete oskusi mõõdavad lugemisülesanded Bloomi kognitiivsest taksonoomiast lähtuvalt. Uurimus teostati 2013. ja 2014. aasta eksamitööde näitel.

Magistritöö kirjutamisülesannete analüüsist selgus, et kõik kirjutamisülesanded on sõnastatud sarnasel põhimõttel, kuid sisuliselt erinesid variandid üksteisest kohati üpris suurel määral, eriti 2013. aasta eksami puhul. Kõikidele kirjutamisülesannete tööjuhiste eelneb tekstikatkend, mis avab teemat, kuid tekstilõigule ei ole lisatud suunavaid juhiseid, pole selge, kas eksaminand peab antud katkendit/sealt saadud informatsiooni kirjandis kasutama või mitte. Täpsustatud tööjuhiste analüüsist selgus, et nii-öelda ühise sarnase tendentsina sisaldavad kõik kirjutamisülesanded mitut osaülesannet – kõikide variantide puhul on eksaminandil kohustus keskenduda mitmele sisulisele aspektile. Olulised erinevused ilmnevad aga ülesannete sisulises mahus. Näiteks tuleb sama aasta eksamitöö ühe variandi ülesandena analüüsida nelja, teise variandi puhul aga kahte alateemat/probleemi. Teise olulise erinevusena selgus ülesannete analüüsist see, et osa kirjutamisülesannete juurde on lisatud kindlad valdkonnad, kust võib/peab näiteid tooma, samas osa variantide puhul ei ole selle kohta juhiseid antud.

Kui tekstilooma osa ülesannete puhul oli küll sisulisi erinevusi, kuid üldiselt olid tööjuhised sõnastatud samal põhimõttel, siis tekstimõistmisosa ülesannete vahel tuli esile rohkem erinevusi (nii ühe aasta raames kui ka kahe aasta eksamitöö võrdlusena). Kahe aasta eksameid võrreldes saab peamise erinevusena välja tuua selle, et 2013. aasta eksamis igas variandis neli ja 2014. aasta eksamitöös kolm küsimust. Sellest lähtuvalt on

siinse uurimuse seisukohast oluline see, et küsimuste arvu erinevus tingib erineva punktide jaotumise, seega peaks ka küsimuste raskusaste olema erinev.

Magistritöös analüüsiti lugemisülesannete küsimusi Bloomi kognitiivse taksonoomia alusel, st keskenduti sellele, missuguste tasemete oskusi lugemisülesannete küsimused mõõdavad. Tulemustest selgus, et valdavalt mõõdab tekstimõistmisosa eksaminandi kahe esimese tasandi oskusi (teadmine ja mõistmine), üksikud küsimused ja alaküsimused ka analüüsi-, sünteesi- või hindamisoskust. Sarnase aspektina lugemisülesannete puhul saab tuua välja selle, et kõik küsimused sisaldasid mitut osaülesannet. Sellest tendentsist lähtuvalt ilmnis ka üks suurimaid erinevusi – nii-öelda alaküsimuste hulk ja raskusaste erines kohati tekstivariantide raames suhteliselt suurel määral. Nii 2013. kui ka 2014. aasta lugemisülesannete hulgas esines ka küsimusi, mis ei põhinenud alustekstil ja seega ei mõõtnud eksaminandi lugemisoskust.

Siinset magistritööd saaks edasi arendada mitmel suunal. Teksti keerukuse aspektist saaks analüüsida lugemisülesannete alustekste ja neid omavahel võrrelda. Samuti oleks võimalik keskenduda eesti keele riigieksami hindamispõhimõtetele – analüüsida nii kirjutamis- kui ka lugemisosa hindamisjuhendeid. Kindlasti oleks see kasulik eriti lugemisülesannete puhul, kus saaks vaadelda maksimaalse punktisumma jaotumist küsimuste vahel ja ühe küsimuse sees (millisel põhimõttel jaotuvad punktid konkreetse küsimuse vastuse raames).

Kirjandus

Teoreetiline kirjandus:

Bloom, Benjamin S., 1956. Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals. Handbook I: Cognitive domain. New York, Toronto: Longmans, Green.

Carr, Nathan T. 2011. Designing and Analyzing Language Tests. Oxford University Press.

EKSS = Eesti keele seletav sõnaraamat EKSS 2009. Toim. Margit Langemets, Mai Tiits, Tiia Valdre, Leidi Veskis, Ülle Viks, Piret Voll. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Fulcher, Glenn 2010. Practical Language Testing. Hodder Education.

Haladyna, Thomas M.; Rodriguez, Michael C. 2013. Developing and Validating Test Items. Routledge.

Hausenberg, Anu-Reet, Tiina Kikerpill, Maia Rõigas, Ülle Türk 2004. Keeleoskuse mõõtmise: käsiraamat. Tallinn: TEA.

Hennoste, Helve 2013. Tekstist tekstini. Lugemine ja kirjutamine. Tallinn: Argo.

Hennoste, Märt 1998. Arukas arutleja. Tallinn: Virgela.

Krull, Edgar 2000. Pedagoogilise psühholoogia käsiraamat. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Kärtner, Piret 2000. Lugemisoskuse arendamine. Keeleõpetaja metoodikavihik. Tallinn: TEA.

Lunter, Aili 1999. Kirjandiõpetus. Õppematerjal gümnaasiumile. Tallinn: Koolibri.

Reiner, Christian M., Timothy W. Bothell, Richard R. Sudweeks, Bud Wood 2002. Preparing effective essay questions. A Self-directed Workbook for Educators. New Forums Press.

Testiterminid = Eesti Vabariigi Haridus- ja Teadusministeeriumi ning Euroopa Komisjoni Socrates Lingua Action D projekt number 87663-CP-1-2000-1-UK-Lingua-LD; koostanud Tiiu Erelt, Kristi Mere, Hele Pärn, Leeni Simm, Ülle Türk 2003. Testiterminite seletussõnastik: eesti keel. Tartu: Bookmill.

Internetiallikad:

BTQ = Bloom's taxonomy questions;

<http://www.bloomstaxonomy.org/Blooms%20Taxonomy%20questions.pdf>. Vaadatud 13.03.2018

Cheng, Leong See 2006. On varying the difficulty of test items. Singapore Examinations and Assessment Board, Singapore. A paper presented at the 32nd Annual Conference of the International Association for Educational Assessment.

http://www.iaea.info/documents/paper_1162a1d9f3.pdf. Vaadatud 13.03.2018

Eksam 2013 = 2013. aasta eesti keele riigieksam;

http://haridusinfo.innove.ee/UserFiles/Riigieksamid/2013/Eksamit%C3%B6%C3%B6d/Eesti%20keel/RE_est_2013.pdf. Vaadatud 14.03.2018

Eksam 2014 = 2014. aasta eesti keele riigieksam;

http://haridusinfo.innove.ee/UserFiles/eesti%20keel_2014/eesti%20keele%20RE%202014.pdf. Vaadatud 14.03.2018

Eristuskiri 2013 = Eesti keele riigieksami eristuskiri 2013;

http://haridusinfo.innove.ee/UserFiles/Riigieksamid/2013/eesti_keeel_re_eristuskiri_040413.pdf. Vaadatud 29.12.2017

Eristuskiri 2014 = Eesti keele riigieksami eristuskiri 2014;

http://haridusinfo.innove.ee/UserFiles/Riigieksamid/2014/Eesti%20keel/RE_eesti%20keel_eristuskiri.pdf. Vaadatud 29.12.2017

Kirjutamine 2013 = Eesti keele riigieksami kirjandi hindamisjuhend 2013;

http://haridusinfo.innove.ee/UserFiles/Riigieksamid/2014/Eesti%20keel/2013_a_eesti_keeel_eksam_lugemisosa_hindamisjuhend.pdf. Vaadatud 31.03.2018

Kirjutamine 2014 = Eesti keele riigieksami kirjandi hindamisjuhend 2014;

http://haridusinfo.innove.ee/UserFiles/eesti%20keel_2014/Kirjandi%20hindamisjuhend%202014.pdf. Vaadatud 31.03.2018

Lugemine 2013 = Eesti keele riigieksami lugemisosa hindamisjuhend 2013;

http://haridusinfo.innove.ee/UserFiles/Riigieksamid/2014/Eesti%20keel/2013_a_eesti_keeel_eksam_lugemisosa_hindamisjuhend.pdf. Vaadatud 30.04.2018

Lugemine 2014 = Eesti keele riigieksami lugemisosa hindamisjuhendi 2014;

http://haridusinfo.innove.ee/UserFiles/eesti%20keel_2014/Lugemisosa%20hindamisjuhend%202014.pdf. Vaadatud 30.04.2018

Tasemetööde ning põhikooli ja gümnaasiumi lõpueksamite ettevalmistamise ja

läbiviimise ning eksamitööde koostamise, hindamise ja säilitamise tingimused ja kord ning tasemetööde, ühtsete põhikooli lõpueksamite ja riigieksamite tulemuste analüüsimise tingimused ja kord; <https://www.riigiteataja.ee/akt/103092013044>.

Vaadatud 29.12.2017

Võti 2013 = Eesti keele riigieksami lugemisülesannete võtmed 2013;

http://haridusinfo.innove.ee/UserFiles/Riigieksamid/2014/Eesti%20keel/2013_a_eesti_k_eele_eksam_lugemisosa_lugemiulesannete_votmed.pdf. Vaadatud 30.04.2018

Võti 1 = Eesti keele riigieksami lugemisülesannete 1. variandi võti 2014;

http://haridusinfo.innove.ee/UserFiles/eesti%20keel_2014/1.%20variant_v%C3%B5ti.pdf. Vaadatud 30.04.2018

Võti 2 = Eesti keele riigieksami lugemisülesannete 2. variandi võti 2014;

http://haridusinfo.innove.ee/UserFiles/eesti%20keel_2014/2.%20variant_v%C3%B5ti.pdf. Vaadatud 30.04.2018

Võti 3 = Eesti keele riigieksami lugemisülesannete 3. variandi võti 2014;

http://haridusinfo.innove.ee/UserFiles/eesti%20keel_2014/3.%20variant_v%C3%B5ti.pdf. Vaadatud 30.04.2018

Võti 4 = Eesti keele riigieksami lugemisülesannete 4. variandi võti 2014;

http://haridusinfo.innove.ee/UserFiles/eesti%20keel_2014/4.%20variant_v%C3%B5ti.pdf. Vaadatud 30.04.2018

Analysis of the reading and writing tasks of the state examination of Estonian language proficiency

Since 2012, the Estonian language state examination consists of two parts – reading and writing tasks. For the persons taking the state examination, the results of the examination may have significant consequences for their future. Therefore, it is very important that the examination adequately measures the relevant skills and conforms to the requirements of the test specification. The aim of this master's thesis is to analyse the reading and writing tasks of the Estonian language state examination from the perspective of Benjamin Bloom's cognitive taxonomy.

The thesis consists of four main chapters. The theoretical part consists of the first three chapters and the empirical part is formed by the fourth chapter. In the theoretical part of the thesis, firstly the term *test* is explained and an overview of the qualities of the test are given. The first main chapter is based on Nathan Carr's (2011) and Glenn Fulcher's (2010) approaches on test theory. Furthermore, the theoretical part of the thesis describes the types of tests measuring reading and writing skills and provides an overview of the Estonian language state examination.

The empirical part of the thesis consists of two parts. These two parts focus on the writing tasks and reading tasks of the Estonian language state examination. In those two parts, the relevant parts of the 2013 and 2014 Estonian language state examination tests are analysed and compared, in order to analyse the similarities and differences two between different versions of one test.

In the two years compared, the writing tasks of the Estonian language state examination were formed according to a similar template. During both years, students were asked to write an essay with a specific length. The topic for the essay was prescribed for the students, together with instructions as to which type of examples should be used in the essay. The students were provided a text on the essay topic, which they could (but were not obliged) to use as a source for the essay. From the analysis, it remained unclear whether the usage of the text given contributed to the quality essay or not.

During 2013-2014, the reading tasks of the Estonian language state examination measured mainly the first two levels of Bloom's cognitive taxonomy (remembering and understanding). On a few rare cases, higher level skills, such as analysing or evaluating, were assessed. All of the tasks in the relevant part of the examination consisted of several questions – mostly two or three. The reading part also contained questions that were part of the reading task but were not connected to the text of the reading part and thus, did not measure the students' reading skills. Due to these differences, the reading tasks of the state examination during the two years analysed were more inconsistent than the writing tasks for the same years.

Lisa 1. 2013. aasta eesti keele riigieksami ülesanded

VARIANT 1

Ülesanded

I. LUGEMINE

Loe läbi Sass Henno lühijutt „21. sajandi ristirüütel” (Värske Rõhk 2, 2005) ja lahenda selle põhjal ülesanded. (40 punkti)

Ülesannete lahendamisel arvesta, et iga vastuse oodatav pikkus on 50–100 sõna. Viitamisel võid kasutada ridade ees olevaid numbreid.

1. Nimeta lühijutu kaks kesket tegelast. Võrdle, mille poolest nende lood sarnanevad ja mille poolest erinevad. Too esile 3 sarnasust ja 3 erinevust. (10 punkti)

2. Tekstis on sõna „rüütel” kasutatud korduvalt. Nimeta 3 rüütlitüüpi, keda on tekstis mainitud. Millise rüütlitüübiga samastub minategelane? Miks? (10 punkti)

3. Missugustele jaanipäevaga seotud müütidele on tekstis viidatud? Miks autor väidab, et jaanipäev on „salakaval püha”? (10 punkti)

4. Mis on teksti põhisõnum? Kuidas kasutab autor sõnumi edastamiseks teksti ülesehitust ja keelt (nt sõnastust)? (10 punkti)

II. KIRJUTAMINE

Eesti teatri- ja kunstikriitik Alvar Loog on kirjutanud: „Elame kidural ajastul: tarbimisühiskonna tegelikkus on üksikindiviidi soovide ja ideaalidest otsekui väljamõõdetud täpsusega alati kasvamise jagu suurem. Mitte reaalsus ei kasva meie unistustele järele, vaid meie unistused reaalsusele; me tahame seda, mida meile antakse; julgeme unistada vaid sellest, mis on niigi käeulatuses. Vähesed tõeliselt rahulolematud soovmõtlevad maailmarevolutsiooni asemel lotovõidust või pangaröövist, ärksamad ehk uuest jalgrattateest, loomakaitse piketist või mõne monumendi teisaldamisest.” (Vikerkaar 10/11, 2009)

Kirjuta vähemalt 400-sõnaline arutlev kirjand, milles käsitled inimese soove ja püüdlusi ning nende täitumise võimalusi. Arutle ka, kuidas Eesti ühiskond saaks toetada noorte unistuste täitumist. Pealkirjasta kirjand. (60 punkti)

Autorist

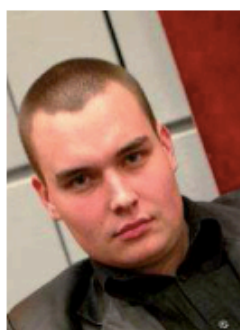

Foto: Margus Ansu, elu24.ee

Sass Henno sündis 1982. aastal. Ta õppis Tartu Miina Härma Gümnaasiumis ning Tartu Kõrgemas Kunstikoolis. Kõrghariduse omandas Sass Henno Tallinna Ülikoolis filmi, video ja meediarežii erialal. 2007. aastal alustas ta magistriõpinguid Balti Filmi- ja Meediakoolis.

Sass Henno võitis 2004. aastal romaanivõistluse teosega „Mina olin siin”. 2006. aastal ilmus raamatuna tema esikromaan „Elu algab täna”.

Sass Henno on Eesti Kirjanike Liidu liige. Ta on töötanud Eesti Televisioonis assistendi ja režissöörina.

VARIANT 2

Ülesanded

I. LUGEMINE

Loe läbi fs-i luuletus „imelikke inimesi mõeldakse välja” („fs: 2004”, 2004) ja Paavo Piigi luuletus „hey mr tambourine man” („Kummuli linnad”, 2006) ning lahenda nende põhjal ülesanded. (40 punkti)

Ülesannete lahendamisel arvesta, et iga vastuse oodatav pikkus on 50–100 sõna. Viitamisel võid kasutada ridade ees olevaid numbreid.

1. Võrdle luuletustes kujutatud inimesi. Too välja 2 sarnasust ja 2 erinevust ning toeta vastust tekstinäidetega. (10 punkti)

2. Missugune on Paavo Piigi ja fs-i luuletustes kujutatud inimeste suhtumine kultuuri? Leia selle kinnituseks kummaski tekstist 1 tsitaat. (10 punkti)

3. Mille poolest fs-i ja Paavo Piigi luuletuste keel sarnaneb, mille poolest erineb? Leia 2 näidet sarnasuse ja 2 näidet erinevuse kohta. (10 punkti)

4. Mida naeruvääristavad autorid oma luuletustes? Leia kummaski luuletusest 1 näide iroonia kohta. (10 punkti)

II. KIRJUTAMINE

Tartu Ülikooli professor, eetikakeskuse juhataja Margit Sutrop on kirjutanud: „Väärtused on mingid asjad või seisundid, mida inimesed igatsevad ja hindavad. Paljusid asju oskame tõeliselt hinnata alles siis, kui oleme nad kaotanud või kipume neist ilma jääma.” („Eesti kohast Euroopa väärtusruumis”, Eesti Päevaleht, 27.02.2007)

Kirjuta vähemalt 400-sõnaline arutlev kirjand, milles analüüsid noorte väärtushinnanguid ning suhtumist haridusse ja kultuuri. Arutle ka selle üle, millised väärtushinnangud iseloomustavad erinevaid põlvkondi. Võid tuua näiteid igapäevaelust, kirjandusest või filmikunstist. Pealkirjasta kirjand. (60 punkti)

Autoritest

fs (varasem pseudonüüm **François Serpent**), kodanikunimega **Indrek Mesikepp**, on sündinud 1971. aastal. 1999. aastal lõpetas ta Tartu Ülikooli kunstiajaloo erialal ning alates 2000. aastast töötab Loomingu kriitikatoimetajana.

fs on kirjutanud luulet, lühiproosat ja kirjanduskriitikat. Ta on avaldanud luulekogud „Ka Jumal on inimene” (1997) ja „Valgete kaantega raamat” (2000). Luulekogu „fs: 2004” (2004) pälvis Eesti Kultuurkapitali aastaauhinna. fs-i viimased luulekogud on „Alasti ja elus” (2008) ning „100% fs” (2012).

Luuletaja, näitekirjanik ja dramaturg **Paavo Piik** on sündinud 1983. aastal. Ta on lõpetanud Oxfordi Ülikooli filosoofia, politoloogია ja majanduse erialal (2006) ning Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia lavakooli (2012).

Paavo Piik on avaldanud luulekogud „Kummuli linnad” (2006), „Lakoonia” (2008) ja „Kokkuplahvatus” (2009) ning kirjutanud näidendi „Panso”. Tema näidend „Keti lõpp” saavutas Eesti Teatri Agentuuri 2011. aasta näidendivõistlusel kolmanda koha.

Paavo Piik töötab Tallinna Linnateatri dramaturgi-lavastajana.

Fotod: Eesti Päevaleht,
www.araamat.org

VARIANT 3

Ülesanded

I. LUGEMINE

Loe läbi Priit Hõbemäe essee „Visioonidest on villand” (Eesti Ekspressi esseekogumik „Mõjukad mõtlejad”. Koostanud Barbi Pilvre, 2001) ja lahenda selle põhjal ülesanded. (40 punkti)

Ülesannete lahendamisel arvesta, et iga vastuse oodatav pikkus on 50–100 sõna. Viitamisel võid kasutada ridade ees olevaid numbreid.

1. Miks on essee autor meedia tuleviku kohta esitatud visioonidest tüdinenud? Millise näitega ta seda illustreerib? (10 punkti)
2. Miks visionäär Jeremy Rifkin väidab, et totaalse võrgustumise ajajärk tähendab kapitalismi lõppu? Too tekstist selle kohta 2 näidet. (10 punkti)
3. Nimeta 2 probleemi, mida uus meedia inimestele kaasa toob. Põhjenda, kumba neist pead suuremaks. (10 punkti)
4. Mida tähendab väide „Inimesele seab piirid inimene ise, mitte tehnoloogia”? Toeta selgitust 2 tekstinäitega. (10 punkti)

II. KIRJUTAMINE

Raamdokumendi „Eesti Euroopa Liidu poliitika 2011–2015” (heaks kiidetud Vabariigi Valitsuse istungil 24.11.2011) küberpoliitika peatükis on kirjutatud: „Interneti kui vaba, paindliku ja interaktiivse ruumi areng on Euroopa ja maailmamajanduse arengu üks nurgakivi. Kiirus, üleilmsus, avatus, turvalisus ja ligipääsetavus on olulised eeldused interneti potentsiaali realiseerumisel. Internetivabadus kiirendab omakorda innovaatilisi majanduslikke ja muid ühiskondlikke muutusi ning on väga oluline avatud ühiskonna, avatud valitsuse ja avatud majanduse võimaldaja.”

Kirjuta vähemalt 400-sõnaline arutlev kirjand, milles analüüsid uue meedia rolli ühiskonnaelus. Arutle selle üle, kuidas mõjutab uus meedia valitsemist, majandust ja/või kultuuri. Pealkirjasta kirjand. (60 punkti)

Autorist

Foto: ERR

Ajakirjanik **Priit Hõbemägi** on sündinud 1957. aastal. Ta õppis Tallinna 10. Keskkoolis ning 1984. aastal lõpetas Tartu Riikliku Ülikooli vene keele ja kirjanduse erialal.

Hõbemägi on töötanud ajakirjas Noorus, olnud Õhtulehe ja Eesti Päevalehe peatoimetaja ning Ekspress Grupi meediadirektor.

Aastatel 2006–2011 oli Priit Hõbemägi Eesti Ekspressi peatoimetaja. Ta on Tallinna Ülikooli kommunikatsiooni instituudi õppejõud.

VARIANT 4

Ülesanded

I. LUGEMINE

Loe läbi Aleksei Lotmani artikkel „Loodushoiust liigse halata” (Eesti Ekspress, 22.11.2011) ja lahenda selle põhjal ülesanded. (40 punkti)

Ülesannete lahendamisel arvesta, et iga vastuse oodatav pikkus on 50–100 sõna. Viitamisel võid kasutada ridade ees olevaid numbreid.

1. Kuidas on inimkond suutnud loodusliku keskkonna hävingut pidurdada? Too tekstist selle kohta 3 näidet. (10 punkti)
2. Artikli autor on seisukohal, et kõik keskkonnaprobleemid ei ole tingitud rahvastiku juurdekasvust. Leia tekstist 2 näidet, millega ta seda põhjendab. (10 punkti)
3. Millised on Lotmani arvates loodushoiu 2 üldist põhjust? Selgita, miks ta peab mõlemat oluliseks. (10 punkti)
4. Kuidas saab vähendada inimtegevuse kahjulikku mõju Eesti loodusele? Too tekstist 3 näidet. Põhjenda, millist neist pead kõige tähtsamaks. (10 punkti)

II. KIRJUTAMINE

Professor Martin Zobel on essee „Muutuv loodus ja mõtlev inimene” kirjutanud: „Loodus oli, on ja jääb. Küsimus on aga selles, kuidas sellesse loodusesse sobib inimene. Esiteks ei ole lootust, et paarikümne, paarisaja või paari tuhande aasta jooksul kujuneks välja selline inimene, kes jookse fenoolidest rikastatud vett ja hingaks lämmastikühenditest küllastunud õhku. Teiseks ei pruugi inimesele sobida muutunud keskkonnas edukalt elavad organismid. Põhjused võivad olla majanduslikud, meditsiinilised või ka lihtsalt esteetilised. Näiteks eelistab tavainimene kindlasti looduslikku liigirikast metsa umbrohtudega asustatud jäätmaale eelkõige põhjusel, et esimene on ilusam, mitte niivõrd metsa võimaliku puidutoodangu pärast. Ilu on muuseas tähtis majanduslik kriteerium ning maksab üpris palju.” (Eesti Ekspressi esseekogumik „Mõjukad mõtlejad”. Koostanud Barbi Pilvre, 2001)

Kirjuta vähemalt 400-sõnaline arutlev kirjand, milles analüüsid, kuidas peaksid inimesed toimima tänapäeval, et tagada majanduse areng ja säilitada elamisväärne keskkond järeltulevatele põlvetele. Pealkirjasta kirjand. (60 punkti)

Autorist

Foto: et.wikipedia.org

Bioloog ja rohelist mõtteviisi esindav poliitik **Aleksei Lotman** on sündinud 1960. aastal. Ta õppis Tartu 2. Keskkoolis ning 1985. aastal lõpetas Tartu Riikliku Ülikooli bioloogia erialal. Lotman on töötanud Matsalu looduskaitseala teadusdirektorina.

Aleksei Lotman on Erakonna Eestimaa Rohelised asutajaliige. Ta töötab Eestimaa Looduse Fondis merekeskkonna kaitse eksperdina.

Lisa 2. 2014. aasta eesti keele riigieksami ülesanded

VARIANT 1

Ülesanded

I. LUGEMINE

Loe läbi katkend Tõnu Õnnepalu teosest „Paradiis” (Varrak, 2009) ja lahenda selle põhjal ülesanded. (40 punkti)

Ülesannete lahendamisel arvesta, et iga vastuse oodatav pikkus on 50–100 sõna. Vastus peab olema sisuline tervik. Alustekstile viidates võid kasutada ridade ees olevaid numbreid.

1. Minategelasele on Paradiisil mitu tähendust. Too välja 3 tõlgendusvõimalust ja toeta neid tekstinäidetega. (15 punkti)

2. Millest unistas minategelane Paradiisis? Mis ta unistustest ei täitunud? Põhjenda. (10 punkti)

3. Analüüsi, millise õppetunni minategelane Pariisis sai. Toeta vastust 2 tekstinäitega. (15 punkti)

II. KIRJUTAMINE

Maire Aunaste on oma mälestustes „Iseennast kuulates” (Baltic News Service, 1997) kirjutanud: „Kodu on suhteline mõiste – ta võib maksta muinasjutulisi varandusi või mahtuda ühteainsasse hinge. Kodu saab küll ehitada, kodutunnet vist mitte kunagi. /---/ Kodu on koht, kuhu koos oma kangekaelsuse, nõrkuste, hirmude ja häbiga peitu pageda, kus haavu lakkuda ja valmistuda uuesti elu ründama. Kodu on ainus koht, kus hoida alles tunded, mis meisse endisse ära ei mahu, ning seal saab oodata homset ... Hea kodu on see, kus võib üksigi õnnelik olla, ideaalne kodu on see, millele polegi definitsiooni ... Kodu – see on tunne.”

Kirjuta umbes 400-sõnaline kirjand, milles arutled inimeses peituva rahulolematuse üle, mis sunnib teda kodust lahkuma ning eneseteostusvõimalusi kaugemalt otsima. Too näiteid kirjandusest ja/või ajaloost ja/või tänapäeva ühiskonnast. Pealkirjasta kirjand. (60 punkti)

Autorist

Foto: Sven Arbet, ekspress.ee

Tõnu Õnnepalu (1962), kirjanikunimedega Emil Tode ja Anton Nigov, lõpetas 1985. aastal Tartu Riikliku Ülikooli bioloogia osakonna botaanika ja ökoloogia erialal.

Tõnu Õnnepalu on töötanud ajakirjas Vikerraar toimetajana, hiljem vabakutselise kirjaniku ja tõlkijana. 1985. aastal debüteeris ta luulekoguga „Jõeäärne maja”.

Alates 1991. aastast on Tõnu Õnnepalu Eesti Kirjanike Liidu liige. Tema esimene romaan „Piiririik” (1993) võitis Balti Assamblee ja Eesti Kultuurkapitali preemia.

2009. aastal ilmunud „Paradiisis” toob autor lugejani Paradiisiks nimetatud väikese küla eluolu Hiiumaa läänerannikul 1980. aastate lõpus.

Tõnu Õnnepalu romaan „Mandala” ilmus 2012. aastal.

VARIANT 2

Ülesanded

I. LUGEMINE

Loe läbi kultuurikriitik Tõnis Kahu arvamuslugu „Vaadata tähti” (Eesti Päevaleht, 31.01.2012) ja lahenda selle põhjal ülesanded. (40 punkti)

Ülesannete lahendamisel arvesta, et iga vastuse oodatav pikkus on 50–100 sõna. Vastus peab olema sisuline tervik. Alustekstile viidates võid kasutada ridade ees olevaid numbreid.

1. Millised 2 tunnust iseloomustavad Tõnis Kahu arvates staari? Leia tekstist 2 näidet, millega autor oma seisukohti kinnitab. (15 punkti)

2. Kuidas on tehnoloogia „staarivaatlemist” mõjutanud? Võrdle varasemat ja tänapäevast staariloomise loogikat. (15 punkti)

3. Mida peab Tõnis Kahu nüüdisaegse staaridesse suhtumise puhul vastuoluliseks? (10 punkti)

II. KIRJUTAMINE

Kirjanik Jaan Kaplinski on arvanud: „Kui inimese eesmärk on olla kangelane, ei ole ta üldse kangelane, vaid edev egoist. Siin avaldub üks moraali põhiparadoks: kui tahame olla hea, pai, sangarlik, vaga selleks, et olla hea, pai, sangarlik, vaga, ei ole me seda. Need eetilised kategooriad kaotavad osa oma sisust, kui me kasutame neid eesmärkidena ...” (Jaan Kaplinski „Alasti mõtteid. 1987–1988”, Looming nr 4, 2012)

Kirjuta umbes 400-sõnaline kirjand, milles arutled, millise kuvandi võib meedia inimesest luua. Analüüsi, mis mõjutab kuvandi loomist. Too näiteid kirjandus- ja/või muusika- ja/või filmimaailmast. Pealkirjasta kirjand. (60 punkti)

Autorist

Foto: Tiit Blaat, ekspress.ee

Tõnis Kahu (1962) on Eesti üks tuntumaid popmuusikakriitikuid ja -publitsiste. Alates 2010. aastast juhib ta Klassikaraadios saatesarja „(k)ajamasin”, mis annab ülevaate popmuusika teetähistest.

Tõnis Kahu töötab Tallinna Ülikooli Eesti Humanitaarinstituudis kultuuriteooria lektorina. Ta on kirjutanud raamatu „Viis+sõnad. 40 Eesti parimat poplugu, isiklik” (2006).

VARIANT 3

Ülesanded

I. LUGEMINE

Loe läbi Tarmo Jüristo artikkel „Milleks meile vabakond?” (Memokraat, 21.06.2012) ja lahenda selle põhjal ülesanded. (40 punkti)

Ülesannete lahendamisel arvesta, et iga vastuse oodatav pikkus on 50–100 sõna. Vastus peab olema sisuline tervik. Alustekstile viidates võid kasutada ridade ees olevaid numbreid.

1. Tänapäeva demokraatiat varasemaga võrreldes väidab Tarmo Jüristo, et „võimaluste horisont” on sammhaaval avardunud. Mida autor selle all silmas peab? Too 2 näidet, millega ta oma mõtet toetab. (15 punkti)

2. Selgita riigi ja kodaniku suhte üldlevinud käsitust tänapäeva Eestis. Milline on autori arvates vabakonna roll ühiskonnas? (10 punkti)

3. Too välja 4 põhjust, miks on „Teeme ära!” ja Uue Maailma Selts kodanikuühiskonna head näited. Millist neist põhjustest pead kõige kaalukamaks? Miks? (15 punkti)

II. KIRJUTAMINE

Tallinna Ülikooli kodanikuühiskonna uurimis- ja arenduskeskus küsitles ligi 3000 inimest. 91% vastanuist leidis, et koos tegutsedes saavutab ühiskonnas rohkem kui üksinda, ja 79% arvas, et inimesed peaksid ühiskondlike küsimuste lahendamisel aktiivselt osalema. Samas näeb umbes kolmandik elanikkonnast poliitikat kui professionaalset tegutsemisvälja, kuhu tavakodanikul valimiste vahepeal asja ei ole.

Kui ühiskonna ja riigi toimimisel soovib ligemale kaks kolmandikku vastajatest elanike suuremat osalust, siis ise lööb selles valdkonnas meelsasti kaasa vaid 51% elanikest.

Tüüpiline kodanikualgatuses osaleja on keskmisest suurema sissetulekuga ning kõrgema hariduse ja sotsiaalse positsiooniga. („Eesti inimesed usuvad osalusdemokraatiasse, aga püsivad passiivsed”, Postimees, 25.09.2012)

Kirjuta umbes 400-sõnaline kirjand, milles arutled, miks on kodanikualgatus ühiskonnas laienenud ja milliseid positiivseid muutusi on see endaga kaasa toonud. Too näiteid viimastel aastatel Eestis toimunud. Pealkirjasta kirjand. (60 punkti)

Autorist

Foto: pilt.delfi.ee

Tarmo Jüristo (1972) on õppinud Tartu Ülikoolis rahandust ja Eesti Humanitaarinstituudis kultuuriteooriat.

„Gilgameš ehk Igaviku nupp” on Jüristo esimene töö dramaturgina.

Tarmo Jüristo on blogi Memokraat üks eestvedajatest ja vabaühenduste eestkõneleja. Ta on olnud pikalt seotud Heateo Sihtasutusega, õpetab Jaapani mõõgavõitluskunsti kendot, kirjutab aeg-ajalt Varraku blogis ja mujal.

VARIANT 4

Ülesanded

I. LUGEMINE

Loe läbi biosemiootik Kalevi Kulli ja geneetik Mart Viikmaa mõtted maailma mitmekesisuse kohta („Lehed ja tähed” 6, 2012, koostanud Indrek Rohtmets ja Toomas Tiivel) ja lahenda nende põhjal ülesanded. (40 punkti)

Ülesannete lahendamisel arvesta, et iga vastuse oodatav pikkus on 50–100 sõna. Vastus peab olema sisuline tervik. Alustekstile viidates võid kasutada ridade ees olevaid numbreid.

1. Kuidas biosemiootik ja geneetik maailma mitmekesisust seletavad? Millise näite toob kumbki teadlane mitmekesisuse ohustamise kohta? (15 punkti)
2. Mida arvavad Kalevi Kull ja Mart Viikmaa mitmekesisuse väärtustamisest? Millise näitega kumbki teadlane mitmekesisuse väärtustamist selgitab? (15 punkti)
3. Mõlemad teadlased on seisukohal, et geneetiline ja kultuuriline mitmekesisus pole üks ja seesama. Millega kumbki teadlane oma seisukohta põhjendab? (10 punkti)

II. KIRJUTAMINE

Majandusküberneetik Rein Minka on vastanud küsimusele „Kas mitmekesisuse loosungil on varjukülgi?” järgmiselt: „Mitmekesisuse loosunglikkuse varjuküljeks on risk fetišeerida viga või hälbimist. Samas on kaunites kunstides hälbimine peavoolust vägagi oodatud ja soovitud. Võta siis kinni, kus on looduslik hälbimise piir ...” Programmeerija Jaan Tallinn on sama nähtuse kohta öelnud: „Mind häirib hirmsasti, kui mitmekesisuse loosungile viidates kuulutatakse tõe suhteliseks. Teisisõnu, arvamuste paljusus ei tohiks olla vabanduseks, et valed veendumused tõestega võrdväärseks lugeda ...” („Lehed ja tähed” 6, 2012)

Kirjuta umbes 400-sõnaline arutlev kirjand, milles käsitled tõe suhtelisust kunstis ja/või poliitikas ja/või teaduses. Too näiteid minevikust või tänapäevast. Pealkirjasta kirjand. (60 punkti)

Foto: en.wikipedia.org

Kalevi Kull (1952) lõpetas 1975. aastal Tartu Riikliku Ülikooli bioloogia-geograafiateaduskonna bioloogi-teoreetikuna, 1987. aastal omandas bioloogiakandidaadi kraadi ökoloogia erialal.

Kalevi Kull töötab Tartu Ülikoolis biosemiootika professorina. Tema peamised uurimisvaldkonnad on biosemiootika areng teoreetilise bioloogia ajaloo ja semiootika kontekstis, bioloogiliste märgiprotsesside teooria, ökosemiootika lähteülesanded.

Foto: www.ebu.ee

Mart Viikmaa (1938) lõpetas 1962. aastal Tartu Riikliku Ülikooli bioloogia osakonna zooloogina ja jätkas õpinguid aspirantuuris. 1998. aastast on ta magister geneetika erialal.

Mart Viikmaa peamised uurimisvaldkonnad on histoloogia (teadus inim- ja loomorganismide kudetest), tsütoloogia (rakuteadus), tsütogeneetika, rakutehnoloogia, üld-, arengu- ja evolutsioonibioloogia ning eestlaste populatsioonigeneetika.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Keiu Kärt Tammeaid (sünnikuupäev: 22.09.1992)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose “Eesti keele riigieksami lugemis- ja kirjutamisülesannete analüüs”, mille juhendaja on deotsent Kersti Lepajõe,
 - 1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus 18.05.2018